

Elina Jokinen

**SUOMESSA ASUVIEN PAKOLAISTEN KOKEMUKSET
SISARUKSISTA EROSSAOLOSTA**

Maantieteen pro gradu -tutkielma
Turku 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

TURUN YLIOPISTO
Luonnontieteiden ja tekniikan tiedekunta
Maantieteen ja geologian laitos

JOKINEN, ELINA: Suomessa asuvien pakolaisten kokemukset sisaruksista erossaolosta

Pro gradu -tutkielma, 50 s., liitteet 2 s.
20 op, Maantiede
Ohjaaja: Katri Gadd
Lokakuu 2020

Suomeen on viime vuosina saapunut paljon pakolaisia ja turvapaikanhakijoita ilman perhettä. Suomen perheenyhdistämispolitiikan seurauksena moni heistä kokee vuosien perheestä erossaolon ja juridisen prosessin, joka ei lopulta välttämättä johda perheen saamiseen Suomeen. Perhesuhteiden ylläpitämiseen on kuitenkin monia keinoja, vaikka perheenjäsenet ovat kaukana toisistaan. Transnationaalisen perhetutkimuksen valossa voidaan huomata, että huolenpidon, yhteydenpidon ja tunnesiteiden kautta perheet voivat pitkänkin välimatkan päästä rakentaa jaettua arkea ja osoittaa välittämistä. Pakolaiskontekstissa perhesuhteiden ylläpitäminen kuitenkin kokee suuria haasteita. Muista transnationaalisista perheistä poiketen pakolaisperheet elävät yleensä vaarallisissa tai muuten elinolosuhteiltaan haastavissa ympäristöissä. Myös uudessa asuinmaassa asuvan pakolaisen mielenterveyden haasteet, sopeutumisen hankaluus ja jatkuva huoli perheestä värjättävät transnationaalisten pakolaisperheiden todellisuutta

Pakolaisten sisarussuhteet ovat monella tavalla erityisiä muiden perhesuhteiden keskellä. Vaikka samat huolenpidon, tunneyhteyden ja kommunikaation teemat, joita transnationaalisissa perheissä yleisesti esiintyy toistuvat myös sisarusten välillä, saavat ne erityispiirteitä sisarusten iästä, perheen sisäisestä dynamiikasta, vastuusta ja sisarusten välisestä tunneyhteydestä riippuen.

Tutkimuksen aineisto koostuu Suomessa perheenjäsenistä erossa asuvien oleskeluluvan saaneiden pakolaisten haastatteluista (N=19). Haastattelut analysoitiin sisällönanalyysillä. Tutkimuksessa käy ilmi, että sisaruksista erossaolo aiheuttaa haasteita Suomessa asuvan pakolaisen mielenterveydelle, taloudelle ja oman elämän rakentamiselle. Kuitenkin yksi tulos on myös se, että osalle pakolaisista sisaruksista erossaolo ei ole erityisen merkittävä elämään vaikuttava tekijä. Pakolaiset ottavat siis hyvin erilaisia rooleja suhteessa sisaruksiinsa. Osa kantaa vastuuta koko perheestä ja erityisesti alaikäisistä sisaruksista, osalle sisarussuhteet ovat toverillisia ja osa kokee sisaruksensa etäisinä hahmoina. Näitä tuloksia selittävät muun muassa sisarusten ikäero, sukupuoli, perheen sisäinen dynamiikka, eri perheenjäsenten elinolosuhteet ja arki sekä kaiken kaikkiaan sisarussuhteiden yksilöllisyys. Näin ollen yksioikoinen lähestymistapa sisarussuhteisiin etenkin perheenyhdistämistapauksissa ei ole mielekästä, vaan sisarussuhteita tulisi tarkastella tapauskohtaisesti ottaen huomioon sisarusten monenlaiset roolit suhteessa toisiinsa ja se, miten sisarussuhteet muuttuvat elämän mittaan.

Transnationaalinen perhe, sisaruus, pakolaiset, perheestä erossaolo

UNIVERSITY OF TURKU
Faculty of Science and Engineering
Department of Geography and Geology

JOKINEN, ELINA: The experiences of separation from siblings of refugees living in Finland

Masters thesis, 50 pp., attachments 2 pp.

20 ECTS Geography

Instructor: Katri Gadd

October 2020

Many refugees have entered Finland without their families in recent years. Due to Finnish family reunification policies many of them face many years of separation from family members and go through a juridical process that doesn't even necessarily lead to the family reunification. However, there are many ways to sustain family relationships even though family members live far away from each other. In the light of transnational family research it can be seen how families build shared everyday life and show care to each other through communication, emotional bonds and caretaking. In a refugee context sustaining family relations faces many challenges. Unlike in other transnational families, refugee families' members usually live in dangerous or otherwise hard conditions. Also, the mental problems, challenges of settling down and worrying for family members of the refugee living in Finland affect the whole family.

Sibling relationships within the refugee family are unique in many ways compared to other family relations. Even though the same topics of caretaking, emotional bonds and communication are part of the sibling relationships too, they get special traits depending on siblings' age, dynamics within the family, sense of responsibility and connectedness.

The research material consists of 19 (N=19) interviews with refugees living in Finland apart from their family members. The interviews were analyzed with content analysis. The outcomes of the research are that separation from siblings causes challenges for mental health, economy and building of personal life of the refugee. However, another finding is that siblings are not experienced very significant to beforementioned areas by all refugees. The findings show that refugees living in Finland take very different roles with their siblings. Some take responsibility for the whole family, especially the underage siblings, to some siblings are like friends and again some experience their siblings as distant figures. These findings are related to siblings' age differences, gender, dynamics within the family, living conditions of different family members, everyday life and just the uniqueness of all sibling relationships. In the light of these findings it can be concluded that in family reunification processes sibling relationships should be treated more individually taking under consideration the many roles and phases siblings have in their relationships.

Transnational family, siblings, refugees, family separation

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Sisaruus elinikäisenä suhteena	4
3. Transnationaalinen perhe ja sisaruus	9
3.1. Perhe ja transnationaalisuus – käsitteiden määrittely	9
3.2. Transnationaalisten perhesuhteiden ylläpito.....	11
3.2.1. Tunteet	11
3.2.2. Huolenpito.....	13
3.2.3. Kommunikaatio	16
4. Transnationaaliset pakolaisperheet	17
5. Aineisto ja menetelmät	22
5.1. Aineisto	22
5.2. Puolistrukturoitu haastattelu ja sisällönanalyysi.....	25
6. Tulokset	28
6.1. Yleisiä havaintoja	28
6.2. Kommunikaatio sisarusten kanssa	30
6.3. Huolenpito	34
6.4. Mielensterveys ja arjessa pärjääminen	40
7. Tulosten tarkastelu	42
8. Johtopäätökset	48
Kiitokset	50
Lähdeluettelo	51
Liitteet	56

1. Johdanto

Sisarussuhteet ovat todennäköisesti monelle elämän pisimpiä ihmissuhteita. Suurimmalla osalla maailman ihmisistä on sisaruksia eli sisarussuhteet myös ovat valtaosalle maailman ihmisistä tuttuja – olivat sisarukset sitten läheisiä tai eivät. Varhaislapsuudessa sisarukset myös todennäköisesti viettävät enemmän aikaa toistensa kuin kenenkään muun kanssa eli lapsen koko ihmiskäsitys ja kehitys on vahvasti sidottu sisarussuhteiden laatuun. (Parker & Stimpson 2004: 13.)

Käsitys sisaruudesta ja sisarussuhteista on muuttunut Suomessa suuresti viimeisen sadan vuoden aikana. Sodanjälkeisten sukupolvien tusinan suuruista sisarusparvista on siirrytty kahden lapsen ihanteeseen ja yhä useamman suomalaisen kodissa lapsista ei haaveilla laisinkaan. Tämän mukana myös sisarusten rooli on muuttunut hoivaavasta toverillisemmaksi ja kilpailu vanhempien huomiosta vähentynyt. (Kaulio & Svennevig 2006.) Suomeen tulevalle maahanmuuttajalla saattaa olla sisaruudesta hyvin erilainen käsitys ja kokemus. Esimerkiksi teollistuvissa maissa sisarusten rooli on perinteisesti enemmän vastuuta kantava ja sisaruksista huolehtiva ja tämä rooli otetaan tyypillisesti itsestänselvyytenä (Cicirelli 1994: 9). Erilainen käsitys sisaruudesta taas heijastuu siihen, miten perheenyhdistämisprosessit koetaan.

Moni maahanmuuttaja tulee Suomeen ilman perheenjäseniään. Monelle perheen saaminen Suomeen on kuitenkin tärkeä haave. Suomen lainsäädännön mukaan Suomesta oleskeluluvan saanut henkilö on oikeutettu hakemaan perheenyhdistämistä eli perheenjäsentensä tuomista Suomeen lähtömaasta tai sieltä missä perhe sattuu olemaan. Perheenjäseniä Suomeen hakevaa henkilöä kutsutaan perheenkokoajaksi. Mikäli oleskeluluvan saaneella perheenkokoajalla ei vielä ole turvapaikkaa, tulee hänellä olla tarpeeksi palkkatuloja, jotta perheenyhdistämistä voidaan hakea. Vuoden 2016 turvapaikkapolitiikan kiristysten jälkeen Suomessa perheenkokoajan palkkatulovaatimukset nousivat. Esimerkiksi puolison ja kahden lapsen tuomiseksi Suomeen perheenkokoajan palkan tulisi ilman veroja olla noin 4000 euroa kuussa (Hiitola 2019: 191). Keskipalkka Suomessa vuonna 2019 oli 3140 euroa (Palkat ja työvoimakustannukset 2020) eli perheenyhdistämispolitiikan vaatimus on, että perheenkokoajan tulisi tienata

huomattavasti keskimääräistä suomalaista enemmän. Perheenyhdistämishakemus pitää myös jättää kolmen kuukauden sisällä turvapaikan saamisesta tai muuten palkkatulovaatimus koskee myös turvapaikan saanutta. (Perheenyhdistäminen 2020.) Monissa tapauksissa turvapaikan saanutta ei myöskään ole pidetty ajan tasalla perheenyhdistämisprosessin kulusta, jolloin perheenyhdistämishakemus on jäänyt tekemättä kolmen kuukauden sisällä ja siten perheen saaminen Suomeen muuttanut käytännössä mahdottomaksi. Pysyvän oleskeluluvan saaneen on mahdollista hakea Suomen kansalaisuutta neljän vuoden maassa yhtäjaksoisesti asumisen jälkeen, minkä lisäksi hänellä tulee olla riittävä kielitaito sekä nuhteeton tausta eli puhdas rikosrekisteri (Kansalaisuus 2020). Kansalaisuuden saamisen jälkeen perheenyhdistämiselle ei ole esteitä. Neljä vuotta perheestä erossa on kuitenkin pitkä aika. Sisarussuhteisiin tällä erossaololla on erityinen vaikutus, kuten tämän tutkielman tuloksista voi päätellä.

Vaikka Suomessa asuvalla perheenkokoajalla olisikin tarpeeksi palkkatuloja ja perheenyhdistäminen saataisiin menestyksekkäästi vireille, on perheenyhdistämisprosessi myös itsessään kallis ja työläs. Vuonna 2016 tehtiin perheenyhdistämispolitiikkaan näet muitakin muutoksia kuin palkkatulovaatimusten suhteen. Nykyään perheenkokoajan perheenjäsenten tulee jättää hakemuksensa Suomeen tulosta Suomen valtion määräämässä suurlähetystössä sen sijaan, että hakemuksen voisi jättää siellä, missä perheenjäseneet sattuvat olemaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi Afganistanista saapuvien perheenjäsenten tulisi jättää hakemuksensa New Delhissä, Intiassa (Hiitola 2019). On selvää, että monelle afgaanille tällainen matkustelu on erittäin haastavaa. Samoin esimerkiksi tilanteessa, jossa perhe oleskelee pakolaisleirissä muualla kuin lähtömaassa, hakemusta ei voi välttämättä jättää lähimmässä Suomen suurlähetystössä, vaan siellä, missä kyseisen maan hakemukset käsitellään. Joissakin maissa, kuten Iranissa, Suomen suurlähetystö käsittelee maan kansalaisten hakemukset eli osalle kansalaisuuksista perheenyhdistämisprosessi on kevyempi. Onkin merkillepantavaa, kuinka eriarvoiseen asemaan Suomen lainsäädäntö asettaa eri maiden kansalaiset.

Sisarussuhteiden näkökulmasta perheenyhdistämiseen liittyy edellä mainittujen lisäksi vielä yksi suuri haaste. Suomalaisessa perheenyhdistämispolitiikassa perheenjäseniksi lasketaan perheenkokoajan puoliso, alaikäinen lapsi tai mikäli perheenkokoaja on itse

alaikäinen, hänen vanhempansa. Sisarukset eivät siis kuulu perheenyhdistämisen piiriin laisinkaan. Kuten sisäministeriön omillakin sivuilla todetaan, saattaa suomalainen perhekäsitys poiketa niiden maiden perhekäsityksistä, joista perheenkokoajat tulevat. (Perheenyhdistäminen 2020.) Monelle perheelle Suomalaisen lainsäädännön tiukkuus tulee järkytyksenä ja vaikka perheenyhdistämissä päätöksissä tehdäänkin aika ajoin poikkeuksia erityisyydestä, kuten siksi, että ulkomailla asuva perheenjäsen on täysin riippuvainen Suomessa asuvan huolenpidosta, ovat nämä poikkeukset harvinaisia ja niiden toteutuminen pitkä ja raskas prosessi, kuten tutkielmassani nousevista havainnoista voi päätellä.

Aineistonani toimii 19 puolistrukturoitua haastattelua, jotka on kerätty Siirtolaisuusinstituutin hankkeessa "Perheen erossaolo, maahanmuuttostatus ja arjen turvallisuus: Haavoittuvien maahanmuuttajien kokemuksia ja strategioita". Hanke toteutuu Suomen Akatemian rahoittamana vuosina 2018–2021. Innostuin kirjoittamaan tutkielmani sisarusuhteesta tutustuttuani korkeakouluharjoitteluni aikana hakkeen aineistoon ja huomattuani sisarusten suuren merkityksen haastateltujen tarinoissa. Sisarussuhteita on tutkittu etenkin transnationaalisisä kontekstissa hyvin vähän. Myös suomalaisessa perheenyhdistämispolitiikassa sisaruksista puhutaan harvoin, vaikka käyttämäni aineiston pohjalta voi selvästi nähdä, kuinka tärkeinä sisarukset myös pakolaiskontekstissa koetaan. Näin ollen näen selvän tarpeen tuottaa lisää pakolaistutkimusta nimenomaan sisarussuhteiden näkökulmasta.

Aineistoni koostuu lähinnä nuorten aikuisten haastatteluista. Siten sekä teoreettinen viitekehýkseni että tulokseni painottuvat enimmäkseen tämän ikäluokan sisarussuhteiden tarkasteluun. Kuitenkin tärkeä painotus on myös siinä, että sisarussuhteet ovat ihmissuhteista pisimpien joukossa ja siten niiden merkitys tulee nähdä koko elämänsä kaaren näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten sisaruksista erossaolo vaikuttaa Suomessa asuvaan pakolaiseen?
2. Minkälaisia rooleja Suomessa asuva sisarus ottaa suhteessa muihin sisaruksiin transnationaalisisä pakolaiskontekstissa?

2. Sisaruus elinikäisenä suhteena

”Elämässä ei ole mitään muuta suhdetta, joka pohjustettaisiin niin varhain, vaikuttaisi meihin niin paljon ja kestäisi niin kauan, kuin suhde sisaruksiimme”. (Schönbeck 2009: 176.)

Kuten Schönbeck yllä summaa, sisarussuhteet ovat ihmissuhteista vaikutusvaltaisimpien joukossa. Elämänsä aikana sisarukset ehtivät tyypillisesti käydä läpi monia erilaisia vaiheita: lapsuuden saman katon alla, itsenäistymisen, perhearjen ja lopulta vanhuuden. Kaikissa näissä vaiheissa sisarussuhteet saavat erilaisia sävyjä ja merkityksiä (Ciccirelli 1995). Joskus sisarukset kulkevat vierellä etäisempinä ja välillä hyvin läheisinä hahmoina, kuitenkin kokonaan katoamatta. Sisaruuden ymmärtämiseksi on siis olennaista huomioida sen elämänmittainen luonne ja tarkastella näitä vaiheita niihin vaikuttavien eri tekijöiden valossa.

Moni sisarusten välinen jännite tai toisaalta yhdistävä tekijä juontaa juurensa lapsuudenkodista, jonka muistot vaikuttavat sisaruksiin aina vanhuuteen asti (Kaulio & Svennevig 2006). Sisarussuhteilla on lähtökohtia, joihin sisarukset eivät voi vaikuttaa, mutta jotka muovaavat sisaruksia yksilöinä ja yhdessä: syntymäjärjestys, sukupuoli, sisarusparven koko ja ikäerot sisarusten välillä (Bacon 2012: 318). Tyypillisesti perheen vanhin tai suurissa perheissä vanhimmat lapset ottavat vastuunkantajan roolin ja heihin myös usein kohdistuu enemmän odotuksia, kuin perheen nuorempiin sisaruksiin. Mikäli ikäero on suuri, saattaa vanhemman sisaruksen suhde nuorempaan muodostua lähes vanhemman ja lapsen suhdetta vastaavaksi. (Blair 2012: 167.) Sisarussuhteet ovat yleensä läheisempiä samaa sukupuolta edustavien sisarusten kanssa, etenkin sisarusten välillä (Connidis & Campbell 2016) ja myös pienempi sisarusmäärä ja pienempi ikäero vahvistavat positiivista suhdetta (Milevsky et al. 2005: 123).

Näistä lähtökohdista huolimatta on olennaista nostaa esiin, kuten Bacon (2012: 318) painottaa, että sisarussuhteet eivät ole vain olosuhteiden summaa, vaan sisarukset ovat aktiivista toimijoita; hyvin samankaltaisissa perheissä kasvaneet sisarukset voivat

ottaa hyvin erilaisia rooleja suhteessa toisiinsa muodostaen täysin ainutlaatuisia sisarusuhteita. Jos sisarukset pyrkivät aktiiviseen kommunikaatioon, on sillä kehittävä vaikutus erityisesti nuoremman sisaruksen sosiaalisiin taitoihin ja itsenäiseen toimintakykyyn (Jenkins & Dunn 2009).

Myös se, minkälainen koti ja minkälaiset vanhemmat sisaruksilla on, määrittelevät sitä, miten sisarusuhteet kehittyvät. Terveessä perheessä sen kaikki jäsenet voivat toimia täysipainoisesti ja perheenjäsenten väliset suhteet ovat tasavertaisia (Bradshaw 1996: 44). Siitä taas, miten konfliktintäyteinen kotiarki vaikuttaa sisarusten väleihin, on tutkimuskentässä eriäviä tuloksia. Sisarusten on todettu kriisitilanteissa antavat toisilleen turvaa (Deater-Deckard & Dunn 2002: 572) ja kaltoinkohtelun tai vanhempien välisen väkivallan keskellä sisarussuhde voi antaa suorastaan pelastavan kokemuksen (Katz & Hanama 2016). Läheisellä sisarusuhteella nähdään myös olevan stressiä ja häiriökäytöstä alentava vaikutus (Jenkins & Dunn 2009; Gass, Jenkins & Dunn 2006). Toisaalta Witte, Fegert & Walper (2020) nostavat esiin, että perheessä, jossa esiintyy väkivaltaa, myös sisarusten väleistä tulee herkemmin tunnelatautuneet tai jopa vihamieliset. Voidaan siis todeta, että perheen sisäisten kriisien vaikutuksia sisarusuhteisiin on monia. Joko sisarukset hakevat turvaa toisistaan ja hitsautuvat yhteen tai sitten sisarusuhteesta tulee ailahteleva, etäinen tai joissakin tapauksissa jopa väkivaltainen (Rocca, Martin & Dunleavy 2010: 209–210).

Sisarusten elämä ei myöskään aina onnistu saman katon alla. Tilanteista tyypillisimpiä, joissa sisarukset asuvat toisistaan erillään, ovat sijoitustapaukset eli tilanteet, joissa viranomaiset ottavat lapsen huostaan ja sijoittavat hänet asumaan toiseen perheeseen lyhyeksi tai pidemmäksi aikaa. On tutkittu, että mikäli sisarukset sijoitetaan samaan perheeseen, perhettä joudutaan epätodennäköisemmin vaihtamaan ja lapsi sopeutuu elämänmuutokseen paremmin (Seal & Damiani-Taraba 2017). Davidson-Arad & Klein (2011) puolestaan nostavat esiin, että jos sisarukset on sijoitettu eri perheisiin, heidän hyvinvointinsa kasvaa sitä enemmän mitä enemmän he tapaavat sisaruksiaan. Toisaalta joissakin tapauksissa sisarusten erottaminen toisistaan taas vähensi heidän välisiä konflikteja (Katz & Hanama 2016). Perheen yhdistymisen mahdollisuuden näkökulmasta on kuitenkin Websterin (2005) mukaan parempi, että sisarukset sijoitetaan yhdessä, jotta tulevaisuudessa yhteiselämä sujuisi helpommin.

Murrosiässä sisarussuhteet ovat usein myrskyisiä, kun omia rajoja haetaan ja ystävät alkavat viedä sisarusten roolia läheisimpinä luotettuina ja ryhmänä, jossa viihdytään (Parker & Stimpson 2004: 271–272). Läheisen ystävyysuhteen samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa on todettu korvaavan etäisiä tai konfliktintäyteisiä sisarussuhteita. Toisaalta sisarussuhteella ei taas nähdä olevan korvaavaa vaikutusta läheisten ystävyysuhteiden suhteen. (Sherman, Lansford & Volling 2006.) On siis tärkeää, että sisarukset löytävät murrosiässä oman ystäväpiirinsä. Murrosikäisen nuoren isosisarukset ovat myös todennäköisesti jo muuttaneet pois kotoa, mikä myös lisää ystävien merkityksellisyyttä. Joskus käy kuitenkin niin, että hetkeksi kotoa pois muuttanut vanhempi sisarus palaa syystä tai toisesta asumaan takaisin kotiin. Tällöin nuorempi sisarus on jo ehtinyt ikään kuin ottaa esikoisen aseman, jolloin sisarusten välille voi muodostua haastava dynamiikka. Vanhempi sisarus voi kokea epävarmuutta ja heikkoutta yrittäessään jälleen sopeutua asumaan saman katon alla perheensä kanssa ja nuorempi sisarus kokee asemaansa uhattavan. (Blair 2012: 204–206.)

Aikuisuuden kynnyksellä sisarussuhteet kokevat jälleen monenlaisia muutoksia. Nuoren aikuisen elämään kuuluu yleensä itsenäistymisen prosesseja ja sekä taloudelliseen että sosiaaliseen riippumattomuuteen pyrkimistä. Tämä aiheuttaa yleensä sisarusten yhteydenpidon vähenemistä ja sisarusuhteen etääntymistä. Tästä huolimatta nuorten aikuisten suhde sisaruksiinsa saattaa myös ehkäistä masennusta, lisätä kykyä empatiaan ja parantaa opiskelumenestystä. Yhteydenpidon aktiivisuus ei siis ole yksiselitteinen sisarussuhteen merkityksellisyyden mittari. (Jewsbury & Little 2010.) Scharf, Shulman & Avigad-Spitz (2005) tekivät tutkimuksessaan huomion, että nuorten aikuisten sisarusten emotionaalinen yhteys itse asiassa kasvoi, vaikka yhdessä vietetty aika ja yhteiset aktiviteetit vähenivät lapsuuteen verrattuna. Vastaavasti myös sisarusten väliset konfliktit vähenivät. Nuoret aikuiset kykenevät neuvottelemaan haastavissa tilanteissa ja näkevät suhteen sisarukseen tärkeänä ja vanhemmista erillisenä suhteena. (Scharf, Shulman & Avigad-Spitz 2005.)

Aikuisuudessa suuri muutos sisarussuhteessa liittyy siihen, että suhteesta tuleekin yllättäen vapaaehtoinen. Lapsuudenkodissa sisarukset joutuvat pakosta opettelemaan yhteistä elämää, mutta kodista muuttamisen jälkeen yhteydenpito riippuu sisarusten

omasta aktiivisuudesta. Rocca, Martin & Dunleavy (2010: 214–215) toteaa, että vakaissa oloissa kahden vanhemman kanssa varttuneet sisarukset pitävät todennäköisemmin yhteyttä ja yhteydenpito on mielihyvään ja rentoutumiseen tähtäävää. Mitä pienempi sisarusparvi on, sitä enemmän yhteydenpitoon tulee mukaan myös kontrollia, millä tarkoitetaan sisaruksen elämän vaiheiden kyselyä ja niissä mukana pysymistä (Rocca, Martin & Dunleavy 2010: 215).

Joskus käy niin, että kun lapsuudenkodin raamit poistuvat, sisarukset etäännyvät toisistaan tavalla, josta jää kipeä kokemus. Monelle sisarussuhteen läheneminen myöhemmin elämässä on hoitava kokemus ja hetkeksi etäännyneitä välejä rakennetaan taas tavoitteellisesti läheisemmiksi. (Parker & Stimpson 2004: 271–275, 294–303.) On huomionarvoista, että tässä myöhemmässä vaiheessa sisarussuhteissa usein nousevat esiin muistot suhteen varhaisemmilta ajoilta. Lapsuudessa ja nuoruudessa koetut haasteet, epäoikeudenmukaisuus, kilpailu ja toisaalta myös lämpö, läheisyys ja huolenpito leimaavat sitä minkälaiseksi suhde aikuisuudessa muodostuu. Mikäli suhde jää aikuisuudessa uudelleenrakentamatta, jää sisaruus monelle haikeaksi teemaksi. (Kaulio & Svennevig 2006.)

Jotkut sisarukset myös kokevat syyllisyyttä suhteessa toisiinsa. Kaulio & Svennevig (2006: 47) kuvaa sisarusten välillä vallitsevaa ”kavalaa syyllisyyttä” – tunnetta, että ei ole ansainnut selvitä jostakin perhettä kohdanneesta vastoinkäymisestä sisarustaan helpommalla. Tämä saattaa ilmetä niin sanottuna velanmaksuna, jolloin syyllisyyttä kokeva sisarus pyrkii hyvittämään muille sisaruksilleen sen, ettei koe kärsineensä yhtä paljon kuin he. (Kaulio & Svennevig 2006: 47.)

Sisarussuhteen luonteeseen aikuisuudessa vaikuttaa myös se, kuinka paljon sisarukset ovat saaneet huomiota vanhemmiltaan. Mikäli huomio on jakautunut sisarusten välillä tasaisesti, sisarusten välinen kilpailu on kehittävää ja rakentavaa. Jos huomio taas on jakautunut epätasaisesti, voi sisarusten välinen kilpailu muodostua tuhoisaksi ja koko elämää värittäväksi vääryyden kokemukseksi. (Schönbeck 2009: 188.) Jensen et al. (2013) sai aikuisia sisaruspareja tutkiessaan tulokseksi, että sisarusten välillä oli vähemmän läheisyyttä tapauksissa, joissa toinen sisarus oli kokenut saaneensa sisarustaan vähemmän huomiota vanhemmiltaan. Huomion saaminen vaikutti sekä äitien että

isien osalta. Vähemmän huomiota saanut sisarus myös kärsi herkemmin masennusoireista. Muut sisarukset eivät myöskään välttämättä ala taistella vanhempiansa huomiosta – mikäli yksi sisaruksista on selvästi lähimpänä vanhempiaan, muiden sisarusten suhde vanhempiin etääntyy (van Gaalen, Dykstra & Flap 2008). Myös sisarusten määrä vaikuttaa tuen ja huomion määrään. Mitä useampi sisarus perheessä on, sitä vähemmän huomiota ja myös taloudellista tukea yksittäinen sisarus vanhemmiltaan saa (Emery 2013).

Jossain vaiheessa elämäänsä sisarukset kohtaavat aivan uudenlaisen haasteen ja toisaalta myös mahdollisuuden – työnjaon ja vastuun jakamisen ikääntyvistä vanhemmistaan. Pahimmillaan voi käydä niin, että joku sisaruksista kokee jäävänsä vanhempiansa hoitamisessa yksin, jolloin suhde muihin sisaruksiin katkeoittuu (Kaulio & Svennevig 2006: 15–18). Tässä vaiheessa sisarussuhteissa myös herkästi nousevat pintaan sisarusten välillä tapahtuneet vääryydet ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukset. Vanhempien hoitamisen vastuunjaolla ja viimeistään perinnönjaossa saattavat sisarukset alkaa mitellä voimiaan ja yrittää saada hyvitystä kipeihin kokemuksiinsa (Schönbeck 2009: 188–189; Kaulio & Svennevig 2006: 15–16). Joskus käy toisaalta niin, että sisarusten välinen jännite purkautuu onnistuneen hoitovastuun jakamisen kautta ja sisarukset kokevat saavansa tukea toisiltaan hoivatehtävässään (Apter 2007: 275–280).

Mitä enemmän ikää kertyy, sitä läheisemmiksi sisarussuhteet yleensä muodostuvat (Parker & Stimpson 2004: 305). Nuoruuden vaiheiden jäätyä taakse, sisarukset alkavat taas etsiä enemmän yhteyttä toisiinsa. Vanhuudessa peräti 75 prosenttia ihmisistä hakee ensisijaisesti tukea sisaruksiltaan ja kuvailee sisaruksiaan läheisimmiksi ihmisiksi. Mikäli sisarukset asuvat vanhoilla päivillään yhdessä, kokevat he enemmän turvaa ja kohtaavat rohkeammin arjen haasteita. (Ciccirelli 1995: 115.) Tätä sisarussuhteen kehitystä kuvataan muun muassa tiimalasin avulla: lapsuuden pakostakin läheiset sisarussuhteet kapenevat elämän keskivaiheissa vain jälleen laajetakseen läheisiksi vanhuuden päivinä (Tiret 2014).

3. Transnationaalinen perhe ja sisaruus

3.1. Perhe ja transnationaalisuus – käsitteiden määrittely

Perheen määritelmiä on monenlaisia riippuen siitä mistä näkökulmasta perhettä katsoo. Määritelmä, johon olen päätenyt nojautumaan kirjoittaessani perheestä, on Leen (2013: 21) sanoittama (vapaasti suomennettuna): ”*perhe on oletettu sukulaisuussuhde kahden tai useamman henkilön välillä, joita yhdistää veri, laki tai kiintymys*”. Kuten Lee painottaa, perhesuhteista puhuessa lähdetään liikkeelle olettamuksesta – veriside ei aina tarkoita perhesidettä eikä perheside ole aina lain silmissä pätevä.

Kun puhutaan perheistä, on myös olennaista huomioida, että perhekäsitykset vaihtelevat maailmalla. Therborn (2004) erittelee viisi erilaista perhesysteemiä maailmalta: Eurooppa ja uusi maailma (New World), Länsi-Aasia ja Pohjois-Afrikka, Etelä- ja Itä-Aasia, Saharan eteläpuoli ja kreoli-Amerikka sekä Kaakkois-Aasia. Näiden valtaviin perhesysteemien sisälle mahtuu paljon moninaisuutta, mutta tämänkaltaisella jaotellulla voidaan huomata, miten etenkin uskonnot yhdistettynä paikallisiin kulttuureihin ovat muovanneet perhekäsitykset laajoillakin alueilla melko samanlaisiksi. Samaan aikaan jaottelu auttaa myös näkemään sen, että Suomessa vallitseva eurooppalainen perhekäsitys poikkeaa monessa suhteessa muista perhekäsityksistä. Sisarusuhteiden näkökulmasta on olennaista muun muassa huomioida se, että esimerkiksi aasialaisissa ja afrikkalaisissa perhesysteemeissä, joita kaikki tämän tutkielman haastateltavat edustavat, sisarusten keskinäiset roolit ovat tyypillisesti vastuuta kantavia ja hoivaavia, kun taas Euroopassa sisarukset nähdään enemmän toverillisesti (Cicirelli 1994: 24). Maailman eri perhejärjestelmissä lähes poikkeuksetta myös suvun merkitys ja usein myös suvun kunnia ovat olennaisia perhesuhteiden muovaajia. Perhe nähdään usein ydinperhettä laajempina kokonaisuutena. Esimerkiksi länsiaasialaisissa perhejärjestelmissä kyläyhteisön hyväksynnän menettäminen saattaa johtaa myös perheen hyväksynnän menettämiseen ja vastaavasti esimerkiksi somalialaisessa perhekäsityksessä klaanin merkitys on suurempi kuin vaikka valtion. (Haapasaari & Korhonen 2013: 28–29, 37.) Eurooppalaista ydinperhemallia ei siis voi varauksetta soveltaa maailman muihin perhemalleihin, vaan laajemmat sukulaisuusverkostot tulisi huomioida.

Verisukulaisuus kuitenkin yleensä muodostuu voimakkaimmaksi perhekokemukseksi. Vahva tunneside ja sitä kautta perheyhteys syntyy todennäköisimmin lapsen ja hänen vanhempiansa sekä sisarusten välille. Jaettu koti, arki ja yhteiset säännöt sekä luottamus ja tunnesiteet edesauttavat sitä, että biologinen perhe on myös koettu perhe (Bradshaw 1996, Juul 2012). Verisidettä ei kuitenkaan tule asettaa yksiselitteiseen asemaan. Chávez (2017) haastaa Yhdysvalloissa ja Meksikossa hajallaan asuvia perheitä käsittelevässä tutkimuksessaan ajatuksen ydinperheestä vakiona tarkastelemalla, miten perheissä luodaan suhteita niiden kanssa, joihin tunnesiteet ja yhteenkuuluvuuden kokemus ovat vahvimpia sen sijaan, että verisukulaisuus itsestään selvästi määritteli perheen rajat. Niin sanottu koettu perhe koostuu siis ihmisistä, jotka tarjoavat tukea, ovat luotetun asemassa ja luovat turvaverkkoa uudessa kotimaassa asuvalle. Koettu perhe on myös vahvasti sidoksissa kodin kokemukseen, mikä etenkin maahanmuuttajaperheissä korostuu, koska edellinen koti on jäänyt taakse. Uusi perhe voidaan kokea vahvasti myös itsenäistymisen vaiheessa, etenkin jos lapsuuden koti ei ole ollut kannustava. Tällöin perhe koostuu ihmisistä, joiden kanssa voi olla rehellisesti oma itsensä, joilta saa tukea ja joihin luottaa. (Bradshaw 1996: 211.) Näin ollen biologisen perheen rinnalla tulee ottaa huomioon, että perhettä voidaan luoda myös sen ulkopuolisten ihmisten kanssa

Tarkastelen tässä luvussa perhesuhteita transnationaalisuuden valossa. Määrittelen transnationaalisuuden Vertovecin (2009: 2) määritelmää mukailien kansallisvaltioiden ja muiden koettujen alueellisten rajojen yli ulottuviksi suhteiksi, joiden puitteissa koetaan kuulumista sosiaalisiin rakenteisiin ja joiden puitteissa käydään aineellista tai aineetonta vaihtokauppaa. Transnationaalisuus on siis valtavan laaja kenttä, jonka alueella voidaan tutkia lukemattomia ilmiöitä ja systeemejä.

Skribiš (2008: 233) toteaa, että transnationaalisuus on melko uusi käsite ja etenkin perhesuhteiden tutkimukseen sitä on alettu hyödyntää vasta 2000-luvun kynnyksellä. Sitä ennen transnationaalisuustutkimus on ollut pitkälti kansainvälisen bisneksen tai poliittisten suhteiden kuvailua. Transnationaalisuus on kuitenkin yhä globalisoituvassa maailmassa jatkuvasti tärkeämpi käsite perhesuhteiden ymmärtämiseksi.

Ihmisyhmien välisten transnationaalisten suhteiden voidaan peräti nähdä olevan globalisaation tärkein tekijä (Vertovec 2009:3).

Transnationaalinen perhe on Bryceson & Vuorelan (2002: 3) mukaan perhe, jonka jäsenet elävät suurimmaksi osaksi erillään, kuitenkin ylläpitäen suhteitaan ja luoden kokemusta jaetusta hyvinvoinnista ja yhteydestä yli kansallisvaltioiden rajojen. Transnationaalisuus ei siis ainoastaan koske perheenjäsenten muuttoliikettä tai vain heidän välillään liikkuvia aineellisia resursseja, vaan transnationaalisten perheiden yhteyden, tunnesiteiden ja huolenpidon ylläpitoa (Ismail 2019: 130). Tämä ylläpitäminen saa transnationaalisisessa kontekstissa erityispiirteitä, joita seuraavassa luvussa tarkastelen.

3.2. Transnationaalisten perhesuhteiden ylläpito

3.2.1. Tunteet

Skribiš (2008: 245) kirjoittaa transnationaalisisista perheistä (vapaasti suomennettuna):

”Transnationaaliset perhesuhteet ovat kuin kuminauha, joka venyy olosuhteiden pakosta ja pyrkii palaamaan aina alkuperäiseen muotoonsa – pitämään perheenjäsenet perheenä. Kuminauha kuitenkin kuluu joka kerta, kun se venyy ja lopulta se katkeaa.”

Transnationaalisten perhesuhteiden ylläpitäminen vaatii paljon vaivannäköä ja tunnetason työtä, muuten perhesuhteet väijäämättä viilenevät. Skribiš kuvailee tätä tunnetason työtä (emotional labor) yhdeksi merkittävimmistä transnationaalisisia perheitä muokkaavaksi tekijäksi. Tunteet motivoivat perheenjäseniä olemaan yhteydessä toisiinsa ja tekemään toistensa puolesta uhrauksia sekä näkemään toistensa edestä vaivaa. (Skribiš 2008: 245–248.) Tämä vaivannäkö voi ilmetä esimerkiksi taloudellisena tukena, aikaeroihin sopeutumisena tai kommunikaatioteknologiaan panostamisena (Svašek 2008). Tunnetason työllä on siis myös taloudellisii vaikutuksia, koska tunteet toimivat taloudellisen panostuksen kannustimena. Tunteita, jotka motivoivat transnationaalisisia perheitä näkemään vaivaa on monia. Joskus perheenjäsenet kokevat syyllisyyttä siitä, että ovat kaukana perheestään, etenkin jos kyseessä on vanhemman ja lapsen suhde. Tällöin vanhempi saattaa ikään kuin korvata poissaoloaan tukemalla

lapsiaan taloudellisesti parhaansa mukaan. (Skribiš 2008.) Toinen olennainen tunne on ikävä. Kaipaus perheenjäseniä kohtaan ja heidän ikävöimisensä on vahva motivoija perhesiteiden ylläpitämiseksi ja ikävän tunteen vaaliminen on olennainen osa yhteenkuulumisen kokemusta. (Baldassar 2008.)

Tunne läsnäolosta on yksi merkittävä perhesiteiden ylläpitäjä. Baldassar (2008) luettelee neljä läsnäolon tapaa, joilla transnationaaliset perheet ylläpitävät suhteitaan: fyysinen, virtuaalinen, välillinen ja kuviteltu. Fyysistä läsnäoloa ovat esimerkiksi perheenjäsenten luona kyläily tai yhteinen lomamatka, jotka vahvistavat transnationaalisen perheen jäsenten yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tunne läsnäolosta ei kuitenkaan ole yksitelitteisesti yhteiseen sijaintiin sidottu – transnationaalisissa perheissä läsnäolon tunne voidaan aikaansaada pitkänkin etäisyyden päästä. Yleensä tämä tapahtuu virtuaalisesti kommunikaatioteknologiaa hyödyntämällä (Ismail 2019), mutta myös välillinen läsnäolo esimerkiksi valokuvia tai muita perheestä muistuttavia fyysisiä esineitä vaalimalla luo läsnäolon tunnetta.

Välillistä läsnäoloa voi olla myös perheenjäsenten tai perheen historian merkkipäivien viettäminen – tahoillaan perheenjäsenet luovat tapoja pitää perhe ja sen sisäinen kulttuuri hengissä omassa arjessaan. Merkkipäivinä onnittelu ja korttien sekä kirjeiden lähettäminen voivat olla osa juhlintaa, mutta samalla onnittelut ja postikorttien lähettämiset ovat myös tunnetason työtä, joka tyypillisesti on lähinnä perheen naisten vastuulla (di Leonardo 1987). Neljäs läsnäolon tapa on kuviteltu läsnäolo. Perheen jälleennäkemisen kuvittelu, yhteisten haaveiden rakentaminen ja mielikuvien luominen ovat tapoja ylläpitää läsnäolon kokemusta, joka on aito, vaikka sen ovatkin saaneet aikaan kuvitellut tilanteet. Baldassar (2008) tuo esille myös rukouksen keinona kokea yhteenkuuluvuutta perheenjäseniin. Perheenjäsenten puolesta säännöllisesti rukoileminen luo kokemuksen läheisyydestä ja yhteenkuuluvuudesta. (Baldassar 2008.)

Svašek (2008) kuvaa transnationaalisten perheiden tunnemaailmaa kuulumisen ja irrallisuuden (non-belonging) näkökulmasta. Koti ja johonkin kuulumisen koetaan erityisesti sosiaalisten suhteiden kautta. Siksi perheenjäsenten yhteenkuuluvuuden tunne on tiiviisti yhteydessä siihen, miten transnationaalinen perhe kokee kuuluvansa tai olevansa irrallaan myös asuinpaikkoihinsa. Transnationaalisuus ei kuitenkaan

automaattisesti aiheuta irrallisuuden tunnetta. (Svašek 2008.) Yhteys etnisiin juuriin ja lähtömaassa asuviin perheenjäseniin ei myöskään hidasta sopeutumista uuteen asuinmaahan vaan peräti jouhevoittaa sitä (Åkesson 2012: 37–38). Kunuroglu et al. (2018: 448) nostaa esiin turkkilaisten paluumuuttajien kokemuksia kuvatessaan, että paluupäätös ei ollut yksiselitteisesti huonon sopeutumisen seurausta, vaan kaipuuta palata takaisin kotimaahan, mikä oli selkeä ajatus jo ennen Turkista pois muuttoa. Olivat siis siteet lähtömaahan ja sinne jääneisiin ihmisiin tiiviit tai ei, joskus käy niin, etteivät transnationaalisen perheen jäsenet tunne kuuluvansa johonkin paikkaan tai sosiaaliinseen tilaan. Kuitenkin, kuten Wilmsen (2013: 242) nostaa esiin, tapauksissa, joissa perheestä erossaolo ei ole vapaaehtoista, uuteen kotimaahan sopeutuminen voi olla hidasta ja kokemus omasta kuulumisesta uudessa kontekstissa hyvin rajallista (Wilmsen 2013: 242). Tähän teemaan palataan pakolaisuutta käsittelevässä luvussa.

Transnationaalisille perheille on myös tyypillistä, että perheen sisäiset dynamiikat eivät pysy täysin samanlaisina pitkiä aikoja. Yksi tilanne, jossa perheen tilanne muuttuu voimakkaasti, on se, kun kotimaahan jäänyt sisarus tai sisarukset muuttavat muun perheen luokse uuteen asuinmaahan. Tällöin etenkin sisarusten välille saattaa muodostua jännitteitä – uudessa asuinmaassa varttuneiden sisarusten on vaikea löytää yhteyttä lähtömaasta tulleisiin ja lähtömaassa varttuneet eivät välttämättä sopeudu perheen muuttuneisiin sääntöihin ja uudenlaiseen perheen sisäiseen kulttuuriin. Kauteuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukset, joita sisarusten välille tässä kulttuurien törmäämisessä aiheutuu saattavat myös osaltaan hankaloittaa perhearjen vakiintumista. (Phoenix & Bauer 2012.)

3.2.2. Huolenpito

Huolenpito on eräs tärkeimmistä perhettä yhdessä pitävistä voimista. Huolenpito transnationaalisessa perhekontekstissa saa monenlaisia muotoja, kun perheenjäsenten ei ole mahdollista olla fyysisesti samassa paikassa. Kuitenkaan huolenpito ei katoa ja jopa korostuu, koska moni muu perheen yhtenäisyyttä ylläpitävä tekijä, kuten arjen rutiinit, puuttuu. (Baldassar & Merla 2014: 7.) Huolenpito voi ilmetä monella tapaa. Kaksi Baykara-Krummen & Fokkeman (2018) määrittelemää tapaa, joilla transnationaalisissa perheissä tuetaan perheenjäseniä ovat neuvokeskeiset

(advice-oriented) ja materiaalikeskeiset (material-oriented) keinot, jotka jaottelevat sitä annetaanko perheessä tukea enemmän sanallisen kanssakäymisen vai taloudellisen avun keinoin. Transnationaalisissa perheissä taloudellisen tuen merkitys usein korostuu. Monen ulkomailla asuvan perheenjäsenen elämään kuuluu tiiviisti ajatus lähtömaassa asuvan perheen elättämisestä. Monesti ulkomaille muuttaminen onkin suoranaisesti työperäistä muuttoliikettä, jonka motiivina on vaurastua ja siten myös tukea köyhemmissä olosuhteissa eläviä perheenjäseniä taloudellisesti. (Lidley 2009: 1331.) Bayara-Krumme & Fokkema (2018) myös saivat turkkilaisia transnationaalisia perheitä tutkiessaan tulokseksi, että transnationaalisten perheiden sisällä solidaarisuus eli sitoutuminen perheestä huolehtimiseen ja yhteydenpitoon oli suurempaa kuin Turkissa asuvilla perheillä. Transnationaalisten perheiden arkeen kuuluu siis olennaisesti ponnistelu perheenjäsenten hyvinvoinnin ja perheen yhtenäisyyden eteen.

Sen sijaan, että huolenpitoa tarkastellaan vain ketjumaisesti yhdeltä perheenjäseneltä toiselle siirtyvänä tukena, on transnationaalisten perheiden kohdalla mielekkäämpää puhua niin kutsutusta kiertävästä huonepidosta (care circulation), joka kuvaa sitä, miten transnationaalisissa perheissä tukea osoitetaan vastavuoroisesti usean perheenjäsenen välillä. Näissä huolenpidon kierteissä ulkomailla asuva perheenjäsen voi esimerkiksi siirtää huolehtimisvastuuta muusta perheestä toiselle jäsenelle antaen tälle vastavuoroisesti jonkinlaisia resursseja. Huolenpito kuitenkin harvoin kiertää perheenjäsenten välillä täysin tasaisesti ja monesti erityisesti ulkomaille muuttavan perheenjäsenen elämään vaikuttavat samanaikaisesti paine menestyä taloudellisesti, jotta ei saisi epäonnistujan leimaa ja toisaalta olla se perheenjäsen, joka aktiivisesti pyrkii pitämään perheen yhdessä. Lähtömaahan jääneillä perheenjäsenillä voi olla korkeita odotuksia muuttaneen perheenjäsenen elintasosta ja mahdollisuuksista tukea perhettään. (Baldassar & Merla 2014; Baykara-Krumme & Fokkema 2018; Fresnoza-Flot 2014). Toisaalta lähtömaahan jääneillä ei ole mahdollisuutta osallistua muuttaneen arkeen tai samaistua siihen, mitä tämä kokee ja käy läpi uuden elämän kiemuroissa (Barglowski 2019: 126–127).

Monissa tapauksissa muuttava perheenjäsen on joku perheen lapsista. Fuligni & Pedersen (2002) kuvailee, kuinka Yhdysvaltoihin muuttaneet nuoret aikuiset tuntevat usein velvollisuudentuntoa osallistua lapsuudenperheensä elatukseen. Tämä todettiin

etenkin latino- ja aasialaistaustaisissa perheissä. Toisaalta eurooppalaistaustaiset nuoret aikuiset ilmaisivat yhtäläistä velvollisuudentuntoaan perheensä suhteen, mutta se ei ilmennyt taloudellisena tukena vaan lähinnä yhteydenpitona ja opiskelumenestyksenä. Muuttajat eivät aina välttämättä ole vielä täysi-ikäisiä ja tällöin heihin saattaa kohdistua monenlaisia mielikuvia. Heidbrink (2018: 34) tuo esiin, kuinka alaikäisenä yksin toiseen maahan muuttava nuori nähdään pääsääntöisesti joko lähtömaan poliittisen tilanteen, laiminlyöväen perheen tai vastaanottajamaan poliittisen koneiston uhrina. Tällöin ohitetaan monen nuoren kokemus, jossa päätös lähdöstä ei ole ollut vanhempien sanelema ja jossa perheelle huolenpidon osoittaminen kuuluu erottamattomasti nuoren maailmankuvaan ja kokemukseen perheeseen kuulumisesta. Uhrin asema usein aiheuttaa sen, että lopulta nuorten ääniä ei todellisuudessa kuulla, eikä heille tarjota mahdollisuuksia toteuttaa suunnitelmiaan ja unelmiaan, jotka edistäisivät perheen yhtenäisyyttä huolenpidon kierron kautta. (Heidbrink 2018.)

Huolenpito voi kuitenkin myös käydä liian suureksi taakaksi nuoren harteilla. Vastuu sisaruksista tai vanhemmista voi oireilla holtittomana käytöksenä – oma elämä ei pysy kasassa, kun vastuu perheenjäsenistä painaa. (Fresnoza-Flot 2014.) Nuoret myös usein ovat uudessa asuinmaassa eriarvoisessa asemassa kantaväestöön verrattuna esimerkiksi koulutusmahdollisuuksien suhteen (Barglowski 2019: 95–98). Tämä eriarvoisuus toteutuu myös joskus sisarusten välillä – kotimaahan jääneet sisarukset voivat päästä koulutuspolullaan paljon muuttaneita sisaruksiaan pidemmälle. Transnationaalisuus siis herkästi myös luo epätasa-arvoa perheiden sisällä. (Derby & Adkins 2010.) Uhrin leiman saaminen ei kuitenkaan edistä nuorten tasa-arvon tai perheen edun toteuttamista, vaan luo muuttaneista nuorista passiivista mielikuvaa (Heidbrink 2018: 35).

Joskus muuttaja ei olekaan perheen lapsi, vaan vanhempi. Tällöin vastuu perheen hoidamisesta voi jäädä kotimaassa asuvan nuoren vastuulle. Fresnoza-Flotin (2014) filippiiniläisperheiden parissa tekemässä tutkimuksessa korostui se, miten vanhimille lapsille lankesi vastuu nuorempien huolenpidosta, kun perheen äiti muutti ulkomaille työn perässä. Etenkin perheen vanhimmat pojat ottivat vastuuta perheen elättämisestä, kun taas vanhimmat tyttäret ottivat enemmän vastuuta kotitöistä. Pojat myös ryhtyivät nuorempien sisarustensa neuvonantajiksi ja moraalisiksi opettajiksi ottaen näin kasvatuksellista roolia suhteessa sisaruksiinsa. Tämä korostui perheissä,

joissa isä oli poissa tai poissaoleva. Äidit kuitenkin muistuttelivat lähinnä tyttäriä pitämään sisaruksistaan huolta, kun taas poikiin kohdistui vahvempi paine opiskella ahkerasti ja hankkia hyvä ammatti. Heikon vanhemman kanssa asuvaan lapseen voi myös kohdistua painetta laittaa oma elämä sivuun ja alkaa pitää huolta vanhemmastaan ulkomailla asuvien perheenjäsenten lähettäessä taloudellista tukea. (Fresnoza-Flot 2014.) Toisaalta vastuu kodista yleisimmin on perheen naisten kannettavana. Kanadassa asuvia kiinalaisnaisia käsittelevässä tutkimuksessa korostui se, miten pääasiallinen perheestä huolehtimisen vastuu lankeaa perheen äidille, koska muita sosiaalisia verkostoja ja sukulaisia ei asu samassa paikassa. Pääasiallisesti tämä vastuunkanto koettiin luonnollisena ja merkityksellisenä tehtävänä, joskin myös työn raskaus nousi esille. (Spitzer et al.:282–283.)

3.2.3. Kommunikaatio

Kommunikaatio on liima perheenjäsenten välillä – asuivat perheenjäsenet sitten saman katon alla tai tuhansien kilometrien päässä toisistaan. Kommunikaatioteknologian ja matkustamisinfrastruktuurin kehittyessä myös transnationaalisten perhesuhteiden ylläpitämisestä on tullut helpompaa (Barglowski 2019: 95–98). Näin transnationaalisille perheille on auennut mahdollisuus kokea, että he ovat yhdessä ilman, että he ovat samassa paikassa (Robertson, Wilding & Gifford 2016: 224–233). Wilding (2006: 137) toteaa, että transnationaalisessa kontekstissa perheenjäsenillä on lähes poikkeuksetta halu kommunikoida keskenään. Kommunikointi ei kuitenkaan ole yksiselitteisen miellyttävä tai ongelmaton arjen aktiviteetti. Aktiivinen kommunikaatio voi näet myös alleviivata etäisyyden tuntua ja näin kuormittaa etenkin sitä perheenjäsentä, joka on yksin uudessa asuinmaassa. Kommunikaatio voi muutenkin tuntua raskaalta, mikäli perheellä on huolia tai oman arjen rutiinit katkeilevat yhteydenpidon takia. (Wilding 2006: 137 – 138.)

Säännöllisten kommunikaatorutiinien luominen mahdollistaa sen, että huolenpidon kierto säilyy neuvojen, lahjojen ja rahalähetysten kautta (Baldassar & Merla 2014). Nämä rutiinit korvaavat niitä arjen rutiineja, joita voitaisiin harjoittaa samassa paikassa eläen – kokoontuen aterialle, juhlien merkkipäiviä tai vain noudattaen tiettyjä arjen

yhteisiä pelisääntöjä, joiden avulla perheen yhtenäisyys lujittuu.

Kommunikaatioteknologia kuitenkin luo ainoastaan kuvitellun kokemuksen

yhdessäolosta. Siksi se ei toimi pitkäaikaisena perheen yhtenäisyyden luojana.

Kommunikaatioteknologian voidaankin nähdä toimivan jo muodostettujen suhteiden

ylläpitäjänä, jonka avulla myös rakennetaan unelmaa tulevasta, aidosta yhdessäolosta.

(Robertson, Wilding & Gifford 2016: 224–233.)

Kommunikaation suhteen on myös olennaista mainita, että perheen sisäinen kommunikaatio liittyy vahvasti koko muuttoprosessiin ja jo muuttopäätöksen tekemiseen.

Vaikka individualismi värittää monia maailman kulttuureja ja muuttopäätöksiäkin

tehdään perheiden sisällä joskus myös täysin henkilökohtaisista syistä, perhesuhteet

vaikuttavat lähes poikkeuksetta muuttopäätöksiin. (Cooke 2008.) Useamman

kulttuurin ja valtion rakenteen sisällä ja välillä toimiminen vaatii perheenjäseniltä

paljon joustavuutta ja sopeutumista siihen, että yhden perheenjäsenen arki ja

elämäntapa saattaa poiketa suuresti toisten perheenjäsenten elämästä. Tämä itses-

sään vaatii sen, että perheenjäsenet kommunikoivat keskenään aktiivisesti sekä ennen muuttoa että sen jälkeen. (Barglowski 2019: 94–99.)

4. Transnationaaliset pakolaisperheet

Transnationaaliset pakolaisperheet eroavat monessa suhteessa muista

transnationaalisista perheistä. Kommunikointi perheenjäsenten välillä ei välttämättä

ole yhtä helppoa tai se on jopa mahdotonta. Perheestä eroon joutumiseen liittyy

yleensä myös koko perheen kokemaa väkivaltaa, traumaa tai ihmisoikeuksien

loukkauksia. Koko perheen mahdollisuus olla koskaan yhdessä siinäkin tapauksessa,

että yksi perheenjäsen kykenee integroitumaan uuteen asuinmaahan on vastaanotta-

jamaiden tiukan lainsäädännön vuoksi hyvin epätodennäköistä. Jatkuva huoli perheen

turvallisuudesta lähtömaassa tai pakolaisleireissä aiheuttaa myös osaltaan vaikeuksia

tähän sopeutumiseen. (Robertson, Wilding & Gifford 2016: 219–223.) Myös perheen ja

suvun vaatimukset taloudelliseen tukeen voivat olla painostavia ja nykyisen

kommunikaatioteknologian välityksellä yhteydenotot voivat olla jatkuvia ja siten stres-

saavia. (Lindley 2009: 1331–1332; Robertson, Wilding & Gifford 2016: 219–

223.) Pakolaisen mahdollisuudet tukea perhettään taloudellisesti ovat erilaisia kuin työperäisen maahanmuuton tapauksissa. Pakolainen ei välttämättä tule taloudellisesti vakaaseen elämäntilanteeseen ja toisaalta perhe on olosuhteissa, joissa rahalähetyksiä aivan erityisen kipeästi tarvitaan. Taloudellisen tuen takaaminen perheelle ei myöskään ole ensisijaisesti mielessä, vaan monesti lähdön syynä on hengenvaara tai vaino, jolloin elätysvelvollisuus saattaa tulla raskaana lisätaakkana. (Lindley 2009: 1331–1332.)

Toisaalta juuri perheestä erossaolo on monelle uudessa kotimaassa asuvalle pakolaiselle raskainta. Vaikka uusi asuinpaikka olisi turvallinen ja ulkoisesti pakolaisella olisi kaikki välttämättömät resurssit tyydyttävään elämään, voi hän kamppailla mielenterveyden haasteiden kanssa, joita pahentavat vakaiden sosiaalisten suhteiden puuttuminen (Kawachi & Berkman 2001). Tilanteen vakavuutta kuvaa esimerkiksi Yhdysvalloissa tehty pakolaistutkimus, jonka mukaan 26 erilaisesta tekijästä, jotka vaikuttavat negatiivisesti masennukseen, posttraumaattiseen stressihäiriöön ja psykologiseen elämänlaatuun ainoastaan fyysinen kidutus ja perheestä erossaolo vaikuttavat negatiivisesti kaikkiin kolmeen (Miller et al. 2018). Samanlaisia tuloksia sai myös Nickerson et al. (2010: 229) – perheestä erossa elävillä pakolaisilla oli tilanteestaan johtuen enemmän masennusta, posttraumaattista stressihäiriötä ja yleistä mielenterveyden heikentymistä kuin niillä pakolaisilla, jotka elivät yhdessä perheensä kanssa. Socca:n (2011) Suomessa asuvia pakolaisia käsittelevästä raportista käy ilmi, että pitkä perheestä erossaolo aiheuttaa psykosomaattista oireilua, kuten unettomuutta ja kroonisia kiputiloja. Fyysisen oireilun lisäksi perheenkokoajan elämää värittää jatkuva ikävä, huoli ja suru. Perheen saamisesta Suomeen ei ole varmuutta ja mikäli prosessi onnistuu, se kestää usein vuosia, minkä jälkeen perheen yhdessä eläminen on usein haastavaa – parisuhteet rakoilevat, lasten kunnioitus vanhempia kohtaan vähenee ja perheenkokoajan velvollisuus auttaa perhettään kotoutumaan uuteen kotimaahan tekee yhdessäolon raskaaksi. Odotukset uudesta kotimaasta ovat usein vääristyneitä ja todellisuutta voi olla vaikea nähdä etenkin lähtömaasta käsin. (Socca 2011.)

Pakolaisten kiihkeä halu saada perheensä uuteen asuinmaahan on yksi suurimmista tekijöistä, jotka erottavat pakolaisperheet monista muista transnationaalisista perheistä.

Hiitola (2019) tuo esiin tutkimuksessaan kolme erilaista pääomaa, joiden avulla perheenkokoaja pyrkii tuomaan perheenjäsenensä Suomeen. Taloudellinen pääoma on näissä prosesseissa olennaisin. Sekä turvapaikanhakijan tulovaatimusten, että prosessin itsensä kalleuden takia riittävän suuri taloudellinen pääoma on perheenkokoajalle välttämätön. Kulttuurinen pääoma mahdollistaa uuteen asuinmaahan sopeutumisen ja perheenyhdistämisprosessien ymmärtämisen. Sosiaalinen pääoma taas mahdollistaa verkostoitumisen, minkä kautta perheenkokoaja voi saada esimerkiksi juridista apua tai taloudellista tukea lähtömaastaan. Hiitolan tutkimuksesta käy ilmi, että niillä perheenkokoajilla, joilla on käytettävissään vain vähän mitään edellä mainituista pääomista, uhka perheen pysyvään erossaoloon on erityisen korkea.

Näitä pääomia ei monella pakolaisella ole. Muuttopäätöstä on harvoin kyetty tekemään rauhassa harkiten ja vapaasta tahdosta, vaan muuttaja pakenee sietämättömiä tai hengenvaarallisia olosuhteita (Lindley 2009: 1331). Tällöin lopun perheen muuttamista perässä ei yleensä ehditä paljon miettiä. Taakse jää siis perhe, joka ei syystä tai toisesta voi tai halua lähteä pakomatkalle samaan aikaan, mikä aiheuttaa sekä huolta että painetta yksin lähteneelle pakolaiselle järjestää elämä uudessa asuinmaassa siten, että saa lopun perheen mahdollisimman nopeasti luokseen. Tämä asettumisprosessi kuitenkin harvoin sujuu odotetun nopeasti. Pakolainen voi tällöin kokea perheensä puolelta syyllistämistä siitä, ettei perheenyhdistämisprosessi etene, mikä taas lisää pakolaisen kokemaa epätoivoa koneiston edessä, johon hänellä itsellään ei todellisuudessa ole mitään valtaa vaikuttaa. (Dench 2006). Myös Socca (2011) kuvaa tätä syyllistämistä Suomessa asuvien pakolaisten näkökulmasta: monen perheenkokoajan kokemus on se, että perheenjäsenet eivät voi uskoa, että prosessi on itsessään niin pitkä ja haastava, vaan syyn täytyy olla perheenkokoajassa. Tämä yhdistettynä haastavaan arkeen Suomessa tekee odottamisajan monelle perheenkokoajalle lähes sietämättömäksi. (Socca 2011.)

Monesti perheen yhdistyminen ei sujukaan hankaluuksitta. Uuden asuinmaan lainsäädäntö ei näet välttämättä tee perheen yhdistämisestä helppoa. Tätä kuvaa muun muassa Leinonen & Pellander (2020) kuvaillessaan, miten Suomeen yksin tulleet pakolaiset kokevat arjessaan turvattomuutta, joka liittyy pitkittyneisiin ja epävarmisiin perheenyhdistämisprosesseihin, joita Suomen perheenyhdistämisäädäntö

aiheuttaa. Vaikka pakolainen tuntisikin henkilökohtaisesti olevansa Suomessa turvassa, värittää hänen elämäänsä jatkuva huoli perheestä. Turvattomuuteen johtavaa perheenyhdistämisbyrokratiaa voikin perustellusti kutsua hallinnolliseksi väkivallaksi (administrative violence). Pakolaisen kokemus Suomessa koetusta pakotetusta perheestä erossa olosta voi ylittää traumaattisuudessaan lähtömaassa koetut lähtösyöt. (Leinonen & Pellander 2020.) Vaikka perheenkokoaja olisi alaikäinen, ei perheenyhdistäminen silloinkaan käy tuosta vaan. Näyttää siltä, että suomalaisissa tuomioistuimissa maahanmuuttajalapsen etuja korostetaan huomattavasti vähemmän kuin suomalaisten lasten mitä tulee lapsen oikeuteen vanhempiin. Tämä liittyy olennaisesti siihen, että mikäli lapsen oikeus vanhempiin tunnustetaan ja mikäli lapsen oikeudet ylittävät tärkeydessään maahanmuuttolainsäädännön, on lapselle myönnettävä turvapaikka ja sitä kautta oikeus hakea perheenyhdistämistä, mikä ei käytännössä Suomeen tulleiden alaikäisten pakolaisten kohdalla ole toteutunut. (Hiitola & Pellander 2019.)

Myös Khan (2011) lähestyy perheenyhdistämistä lainsäädännöllisestä näkökulmasta asettaen rinnakkain yksilön oikeuden perheeseen ja perheenyhdistämislainsäädännön. Tutkimuksessa haastetaan Etelä-Afrikan kontekstissa perheenyhdistämispolitiikan asettaminen ihmisoikeuksien, eli tässä tapauksessa perheen yhteiselämän oikeuden, yläpuolelle. Vastausta kysymykseen etsii myös Rohan (2014), joka huomauttaa, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen näkökulmasta oikeuden perheen yhtenäisyyteen tulisi mennä kapeakatseisemman perheenyhdistämispolitiikan edelle. Näin ollen ihmisoikeuslainsäädännön näkökulmasta pakolaisella tulisi olla oikeus perheenyhdistämiseen. Käytännössä kunkin valtion kansallinen lainsäädäntö kuitenkin usein menee perheenyhdistämispäätöksissä näiden seikkojen edelle. Dench (2006) pitää suurena ongelmana sitä, että yhteiskunnallisesta näkökulmasta perheenyhdistäminen nähdään melko yksiselitteisesti taloudellisena kysymyksenä. Siitä, minkälaista sosiaalista, kulttuurista – ja myös taloudellista – pääomaa perheenyhdistäminen lisää, ei yhteiskunnallisella ja erityisesti poliittisella kentällä juuri käydä keskustelua. (Dench 2006.)

Näiden lainsäädännöllisten näkökulmien esiintuominen on siksi olennaista, että voidaan ymmärtää pakolaisten erittäin haastava yhteiskunnallinen asema, jossa perheen yhdistämisen käytännössä mahdottomaksi tekeminen aiheuttaa umpikujalta tuntuvan

tilanteen. Tämän tilanteen vaikutukset pakolaisen mielenterveyteen ovat tyypillisesti vakavampia kuin muiden transnationaalisten perheiden kohdalla, joissa kotiinpaluu useammin on realistinen vaihtoehto ja myös perheen muuttaminen uuteen asuinmaahan on huomattavasti todennäköisempää kuin pakolaisten kohdalla.

Eri perheenjäsenistä erossaololla vaikuttaa olevan eri vaikutus pakolaisten mielenterveyteen. Löbel (2020) tuo esiin Saksassa asuvia pakolaisia käsittelevässä artikkelissaan, että ydinperheellä on selvästi suurin vaikutus pakolaisten mielenterveyteen. Puoliso on tärkein ja alaikäiset lapset seuraavaksi tärkeimmät ihmissuhteet. Laajemman perheen vaikutus mielenterveyteen on Löbelin mukaan vähäinen, vaikkakin ydinperheen ulkopuolisten perheenjäsenten merkitystä on hankalaa arvioida yksiselitteisesti. Löbelin tutkimuksessa sisarusten vaikutusta mielenterveyteen ei erikseen mainittu. Kanska (2016) toteaa Yhdysvalloissa asuvia puolalaisia käsittelevässä tutkimuksessaan, että sisarussuhteilla ei ollut vaikutusta tutkimukseen osallistuneiden masennukseen, jota perheessä erossaolo aiheutti. Sen sijaan Rask et al. (2016) sai Suomessa asuvia kurdeja ja somalialaisia käsittelevässä tutkimuksessa tulokseksi, että sisaruksista erossaolo aiheutti peräti voimakkaampia psyykkisiä oireita kuin vanhemmista erossa olo. Tätä saattaa selittää erilainen perhemalli, jossa sisaruksista huolehtiminen on myös vanhemman sisaruksen, eikä vain vanhempien tehtävä. (Rask et al. 2016). Myös Kauko (2015) sai Suomeen saapuneiden alaikäisten pakolaisten kokemuksia tutkiessaan tulokseksi, että sisarusten poissaolo aiheuttaa ikävän ja yksinäisyyden tunteita, vaikka vanhemmat ovatkin ikävän ensisijainen kohde.

5. Aineisto ja menetelmät

5.1. Aineisto

Tutkielmani haastatteluaineisto on kerätty Johanna Hiitolan toteuttamassa osahankkeessa, joka kuuluu Siirtolaisuusinstituutin projektiin: "Perheen erossaolo, maahanmuuttostatus ja arjen turvallisuus: Haavoittuvien maahanmuuttajien kokemuksia ja strategioita" (Suomen Akatemia 2018–2021, johtaja Marja Tiilikainen). Hankkeessa tutkimusavustajina ja tulkkeina toimivat Ahmed Zaidan, Edris Bayan Shenwarai ja Zeinab Karimi. Johanna Leinonen teki hankkeeseen 4 haastattelua, muut haastattelut teki Hiitola.

Haastatteluihin kutsuttiin Suomesta oleskeluluvan saaneita turvapaikanhakijoita ja pakolaisia kertomaan kokemuksistaan perheestä erossaolosta. Yhteensä haastatteluja oli 39, joista valitsin aineistokseni 19 haastattelua. Aineistoni haastateltavista kaikki kolme henkilöä lukuun ottamatta olivat saapuneet Suomeen alaikäisinä, mutta haastatteluhetkellä kaikki haastateltavat olivat jo saavuttaneet täysi-ikäisyyden. Siten tämän tutkimuksen painopiste on nuorten ja nuorten aikuisten sisaruksista erossaolo, jota suurin osa aineistosta kuvaa.

Haastateltavista neljä oli saapunut Suomeen jonkun perheenjäsenen tai perheenjäsenen kanssa, mutta kaikilla yhtä lukuun ottamatta oli haastatteluhetkellä perheenyhdistämishakemus vireillä jonkun perheenjäsenen tai perheenjäsenen suhteen. Haastatteluhetkellä kahden haastateltavan koko perhe oli Suomessa ja yhden perheen kaikilla jäsenillä oli oleskelulupa. Haastateltavat löytyivät hankkeen tutkijoiden ja tutkimusavustajien kontaktien kautta.

Pääsin itse tutustumaan aineistoon ollessani korkeakouluharjoittelussa Siirtolaisuusinstituutissa keväällä 2019. Kävin läpi kaikki hankkeen 39 haastattelua, joista valitsin 19 oman tutkielmani aineistoksi. Näistä 19:stä haastattelusta litteroin itse yhdeksän äänitteen pohjalta. Loput kymmenen haastattelua sain käyttööni valmiiksi litteroituna.

Taulukko 1. Haastateltujen taustatiedot. Nimet pseudonyymejä.

Haastattelun numero, pseudonyymi, sukupuoli	Lähtömaa	Ikä, Suomessa olon aika (vuotta)	Sisarukset lähtömaassa, syntymäjärjestys mainittu, jos tiedossa	Sisarukset lähtömaan ulkopuolella, syntymäjärjestys mainittu, jos tiedossa
1. Farbod, mies	Afganistan	19, 4	isovelii, pikkuveli	
2. Ali, mies	Iran	21, 5	kaksi isoveljeä, isosisko	
3. Mohsen, mies	Afganistan	19, 5	pikkuveli, pikkusisko	
4. Ahmed, mies	Irak	23, 7	pikkusisko, kaksi muuta siskoa	
5. Reza, mies	Iran	17, 3	pikkusisko, pikkuveli	isovelii Suomessa
6. Mohammad, mies	Irak	27, 3	kaksi siskoa	
7. Zahra & Mahsa, nainen & nainen (siskot)	Afganistan	21 & 24, 5		koko perhe Suomessa, kaksi pikkuveljeä
8. Abdullah, mies	Afganistan	19, 3		isovelii Saksassa, pikkusisko Suomessa
9. Morteza, mies	Afganistan	20, 4	kaksi pikkuveljeä, isovelii tapettu	pikkuveli Suomessa
10. Aziz, mies	Afganistan	18, 4	pikkusisko, kaksi pikkuveljeä	
11. Milad, mies	Afganistan	21, 5	isosisko, kaksi muuta siskoa, pikkuveli	
12. Mosa, mies	Iran	21, 3	neljä pikkuveljeä, kolme siskoa	
13. Hoda, nainen	Somalia	20, 5	isovelii, kaksi pikkuveljeä	
14. Maryam, nainen	Iran	30, 6	ei mainitse sisarusten lukumäärää	
15. Shahnaz, nainen	Iran	35, 11	pikkusisko, isosisko	
16. Mehdi, mies	Afganistan	19, 4		pikkuveli Turkissa
17. Faduma, nainen	Somalia	20, 7	viisi pikkusiskoa, isovelii, kaksi veljeä tapettu	
18. Afsane, nainen	Afganistan	18, noin 5		koko perhe Suomessa, isovelii, pikkusisko
19. Feisal, mies	Irak	33, 3	veli kidnapattu	sisko ja velii Suomessa

Taulukon 1 esittämien taustatietojen lisäksi olennaisia huomioitavia seikkoja haastattelavista on ensinnäkin se, että 13 haastateltavalla isä oli joko tapettu, kateissa, kidnapattu tai tehnyt itsemurhan. Tämä vaikuttaa suuresti siihen, minkälainen suhde sisarusten välille ja perheenjäsenten välille ylipäättään muodostuu. Toiseksi on tärkeää huomioida, että neljää haastateltavaa lukuun ottamatta kaikki haastateltavat olivat naimattomia ja vain kolmella oli omia lapsia. Tämä elämäntilanne on myös tärkeää huomioida sisarussuhteita analysoitaessa. Kolmas olennainen huomio on se, että vain seitsemän haastateltavaa oli naisia, joista kaksi oli samassa haastattelussa eli yhteensä kuusi haastattelua tehtiin naisten kanssa. Naisnäkökulmaa edusti siis kolmasosa aineistosta, minkä takia veljien kokemukset korostuvat.

Osa haastatteluista toteutettiin tulkin välityksellä. Hankkeen kolme tulkkia toimivat samalla myös tutkimusavustajina kääntäen ja litteroiden haastattelut, joissa he olivat läsnä. Seitsemän haastattelua toteutettiin dariksi, jota puhuivat äidinkielenään kaksi tutkimusavustajaa ja kaksi haastattelua toteutettiin arabiaksi, joka oli kolmannen tulkin äidinkieli. Yksi aineistoni haastattelu tehtiin englanniksi ilman tulkkia ja loput yhdeksän haastattelua tehtiin suomeksi.

Aineistoon tutustuessani tein päätöksen keskittyä tutkimaan nimenomaan sisarussuhteita. Kuten johdantoluvussa todetaan, sisaruutta on pakolaiskontekstissa tutkittu erittäin vähän ja kuitenkin käyttämäni aineistoa kuunnelllessani ja lukiessani minulle kävi selväksi, että sisarussuhteilla on erittäin merkittävä rooli haastateltujen hyvinvoinnin näkökulmasta. Niinpä valitsin aineistokseni ne haastattelut, joissa sisaruksista erikseen puhutaan ja kokosin aineistostani erikseen tiedostoon ne osat, jotka koskettivat jollain tapaa sisarussuhteita. Kahta poikkeusta lukuun ottamatta nämä osuudet olivat murto-osan koko haastattelusta. Suurin osa haastateltavista kertoi enemmän omista haasteistaan Suomeen asettumisen suhteen ja kertoivat minkälaisista oireista he kärsivät perheestä erossaolon vuoksi. Tämä on ymmärrettävää, koska sisarukset eivät olleet mitenkään erityisesti huomion kohteena hankkeessa, josta aineistoni sain.

Sain lopulta kokoon viitisenkymmentä sivua otteita näistä haastatteluista. Aineiston arkaluontoisuuden vuoksi harjoitteluni päätyttyä en siirtänyt aineistoa omalle koneelleni,

vaan tulostin sen paperisena ja poimin analysoitavat osat ylivaiivamalla ja kirjaamalla ylös tärkeät seikat. Aineiston työstäminen käsin oli aikaa vievää, mutta toisaalta teksti tuli hyvin tutuksi monien läpilukujen aikana, mikä helpotti kokonaisuuksien hahmottamista. Saatuani työn valmiiksi silppusin aineistoni suojellakseni haastateltujen yksityisyyttä.

5.2. Puolistrukturoitu haastattelu ja sisällönanalyysi

Tutkimushankkeessa, jonka puitteissa tein tutkielmani, tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoitujen haastattelujen avulla. Haastattelun voi menetelmänä määritellä keskusteluksi, jolla on päämäärä ja jossa haastattelija on tyypillisesti ohjaavassa ja haastateltava selittävässä roolissa (Ruusuvoori & Tiittula 2017). Puolistrukturoidun haastattelun ideana on esittää haastateltaville samat kysymykset, mutta antaa kuitenkin tilaa keskustelulle ja haastattelukysymysten ulkopuolisille teemoille ja lisäkysymyksille (Willis 2006: 144). Tämä näkyi käyttämässäni aineistossa keskustelun vapaamuotoisuutena. Haastattelija antoi haastateltavien puhua niistä aiheista, jotka heitä eniten puhututtivat ja siten eri haastattelut painoutuivat eri teemoihin. Kuitenkin aihepiirit pysyivät hankkeen tematiikassa haastattelijan kysyessä samoja kysymyksiä kaikilta haastateltavilta. Myös haastattelutilanteessa ollut tulkki saattoi esittää lisäkysymyksiä haastatellun äidinkielellä ja hankkeen tutkijat painottavatkin tulkkien merkittävää roolia haastattelutilanteessa keskustelun ohjailijoina.

Haastateltavan yksityisyyden kunnioittaminen ja selkeä tutkimuksen päämäärien esittäminen kuuluvat eettisesti kestävän tutkimuksen periaatteisiin (Ruusuvoori & Tiittula 2017). Näitä periaatteita noudatettiin huolellisesti tutkielmani aineiston koonneessa tutkimushankkeessa, jonka tärkein eettinen ohjenuora oli Oxford Refugee Studies Centerin ohjeistusta mukaileva ”do not harm” eli älä vahingoita (Ethical guidelines... 2007). Tämä näkyi siinä, että haastattelujen vapaaehtoisuutta korostettiin ja haastateltaville annettiin perusteellinen selonteko tutkimuksesta ja sen tarkoitusperistä, joista luovutettiin haastateltaville myös kirjallinen kuvaus heidän äidinkielellään, mikäli haastateltava oli lukutaitoinen. Koska osa haastateltavista ei ollut lukutaitoisia, suulliseen tiedonantoon tulkin välityksellä kiinnitettiin heidän kohdallaan erityistä huomiota. Haastattelija painotti haastateltaville tutkimuksen riippumattomuutta

valtiollisista elimistä ja toi esiin myös aikeensa tarkastella valtion toimintaa tutkimuksessa kriittisesti. Myös haastateltavien oikeus sekä puhua täysin vapaasti että vetäytyä hankkeesta missä tahansa vaiheessa tuotiin selvästi esille.

Hankkeen suunnitelma, haastattelukysymykset, haastatteluosuuslomake ja muut hankkeeseen liittyvät dokumentit kävivät läpi Turun yliopiston eettisen lautakunnan käsittelyn ennen tutkimusaineiston keräämistä. Osa haastatelluista oli hankkeen aloittamisen aikaan alaikäisiä, jolloin myös ryhmäkodeista, joissa he asuivat, pyydettiin lupa nuorten haastattelemiselle.

Haastattelun onnistumiseen ja sen kautta saadun aineiston luotettavuuteen vaikuttavat suuresti haastateltavan ja haastattelijan välinen luottamus (Ruusuvuori & Tiittula 2017). Aineistolleni leimallista oli haastattelijan ja haastateltujen tuttavallisuus ja keskustelun henkilökohtaisuus. Haastattelijat tunsikin osan haastateltavista etukäteen. Siksi moni haastattelu oli tunnelmaltaan hyvin rento ja haastateltavat kertoivat henkilökohtaisia asioita vapautuneen kuuloisesti. Tämän tuttavallisuuden takia ja koska haastatteluissa käsiteltiin paljon arkaluontoisia asioita, hankkeen puitteissa oli erityisen tärkeää pitää huolta haastateltujen anonymiydestä ja aineiston asianmukaisesta käsittelystä ja säilytyksestä. Minä ja hankkeen kolme muuta tutkimusavustajaa olimme tutkijoiden lisäksi ainoat, jotka kuulimme nauhoitetut haastattelut. Allekirjoitimme sitoumuksen olla paljastamatta ulkopuolisille mitään haastateltujen henkilöllisyydestä tai siihen viittaavista yksityiskohdista. Anonyymiksi muokattua haastatteluaineistoa säilytettiin salasanalla suojatussa verkkopalvelussa, josta aineistot tuhottiin niiden hyödyntämisen jälkeen tai siirrettiin pysyvään säilöön jatkotutkimusta varten, mikäli haastateltavat olivat antaneet tähän luvan. Myös oman tutkielmani puitteissa pidin huolta haastateltujen anonymiydestä säilyttämällä aineiston huolellisesti omalla työpisteelläni ulkopuolisten katseilta piilossa ja tuhoamalla aineiston työn valmistuttua.

Sen lisäksi, että hankkeessa pyrittiin kattavasti pitämään huolta, ettei haastatelluille koidu hankkeeseen osallistumisesta mitään haittaa, hankkeen tutkijat myös noudattelivat pakolaistutkimuksessa vahvistuvaa periaatetta pyrkiä tutkimuksen ohessa myös auttamaan haastateltaviaan, jottei syntyisi kokemusta tarinoiden ”varastamisesta” eli haavoittuvassa asemassa olevien tilanteen hyödyntämistä omiin tarkoituksiin (Krause 2017). Hankkeen tutkijat ohjasivat aktiivisesti haastateltujaan viranomaisten ja asiaan

perehtyneiden järjestöjen avun piiriin saamaan tukea monimutkaisiin perheenyhdistämistilanteisiinsa ja auttoivat haastateltaviaan myös henkilökohtaisesti niin pyydettyä ja sen ollessa mahdollista. Tutkijat myös osallistuvat aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun tuoden esiin tutkimustuloksiaan. Haastatelluille tehtiin kuitenkin selväksi, että hankkeeseen osallistuminen ei itsessään vaikuta mitenkään heidän perheenyhdistämishakemuksiinsa ja niiden käsittelyyn. Henkilökohtainen ote haastateltaviin näkyi myös haastattelijan tunteikkaina ja välillä kantaaottavina reaktiivina haastateltujen puheeseen. Näiden reaktioiden ohjaileva vaikutus aineistoon tulee ottaa huomioon; tietyt tunteikkaat yksityiskohdat saattavat korostua.

Yleisesti haastatteluihin menetelmänä liittyy haastateltavan kokemusmaailmaan syventyminen ja tämän yksilöllisyyden takia haastatteluista ei yleensä pyritä tekemään laajoja yleistyksiä (Valentine 2005). Siten tämänkin tutkimuksen tarkoitus on nostaa esiin enemmän yksilöitä ja heidän tarinoitaan kuin pyrkiä tekemään kattavaa analyysiä koko Suomen pakolaisväestöstä. Tästä syystä olen myös päätenyt käyttämään haastatteluista pseudonyymejä tuodakseni aineistooni persoonallisuuden vaikutelmaa. En kuitenkaan pitäydy ottamasta kantaa perheenyhdistämispolitiikkaan tai sisarussuhteiden vähäiseen huomioon tekemieni havaintojen pohjalta. Noudatan tällä tavoin koko tutkimushankkeen periaatetta pyrkiä viemään hankkeeseen osallistuneiden asiaa eteenpäin.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on myös tärkeää huomioida, että lähes puolet haastatteluista toteutettiin tulkkien välityksellä. On siis huomioitava, että haastateltujen äidinkielen kaikki sävyt ja vivahteet eivät välttämättä välity käännettyssä litteraatissa.

Käytän aineistoni analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, joksi voidaan tiivistetysti ilmaista nimittää kaikkea sisällön luokittelua tai tiivistämistä (Tuomi & Sarajärvi 2018: 10). Sisällönanalyysiä käytettiin alun perin määrällisen aineiston analyysimenetelmänä, mutta nykyään sitä hyödynnetään lähinnä laadulliseen tutkimukseen (Krippendorff 2013: xvii). Sisällönanalyysin kolme tärkeintä menetelmää ovat luokittelu, teemoittelu ja tyyppittely (Tuomi & Sarajärvi 2018: 80), joista tässä tutkielmassa käytän teemoittelua. Teemoittelun avulla aineistosta valikoidaan ja tiivistetään tietoa tiettyjen esiin nousevien teemojen alle tutkimuskysymysten sekä

tieteellisten käsitteiden ohjailemana. Olennaista on se, että analyysi ei ole päällekkäistä tai aineistoon aukkoja jättävää eli aineisto käsitellään johdonmukaisesti alusta loppuun ja siitä nousevia havaintoja ei sovelleta useassa eri kategoriassa samanaikaisesti. (Hyvärinen 2017). Sisällönanalyysin periaatteiden mukaan olen teemoitellut aineistostani nousevat tärkeimmät teemat kolmen otsikon alle, joita käsitelen seuraavassa luvussa.

6. Tulokset

6.1. Yleisiä havaintoja

Ennen kuin tarkastellaan varsinaisia aineistostani nousevia pääteemoja, on aiheellista huomauttaa muutamasta havainnosta, jotka suuresti vaikuttavat siihen, minkälaisia johtopäätöksiä aineistoni pohjalta voi tehdä. Ensinnäkin, on huomionarvoista, että 39 haastattelun aineistosta vain 19 valikoimassani haastattelussa sisaruksista puhutaan erikseen. Puolet haastateltavista eivät siis erityisesti nostaneet esille nimenomaan sisaruksista erossa oloa elämäänsä kuormittavana tekijänä, vaikka toisaalta sisarukset monessa yhteydessä tulivatkin esille. On myös huomioitava se, että monissa haastattelussa perheenjäseniä ei muutenkaan eritelty. Perhe nähtiin yhtenä yksikkönä, jota ikävöidään ja josta erossa olo on raskasta. Sisarukset voivat siis hyvin olla muillekin haastateltaville kuin erikseen sisaruksista kertoville tärkeitä, mutta se ei haastattelutilanteessa tullut esille.

Aineistolleni omaleimaista onkin se, että haastattelukysymyksistä yksikään ei suoraan koskenut sisaruksia. Oli siis haastateltavien itsensä vapaa valinta tuoda sisarukset esille. Mikäli sisarusteemaa haluaisi tutkia siitä näkökulmasta, kuinka monelle pakolaiselle tilastollisesti sisarukset ovat tärkeitä, tulisi siihen koota aineisto, jossa selvästi tämä teema otetaan esille. Tutkimushanke, jonka puitteissa tutkin tätä aineistoa ei kuitenkaan tutki erityisesti sisaruksia vaan koko perhettä sen tarkemmin määrittelemättä. Tämä kuitenkin luo mahdollisuuden tarkastella sitä, miten haastateltavat vapaaehtoisesti vailla sen suurempaa johdattelua alkoivat puhua sisaruksistaan. Tämä tekee

aineistosta monipuolisen ja kokemukset sisaruudesta vaihtelevatkin laidasta laitaan ja antavat nähdäkseni puolueettoman kuvan sisaruudesta – sisarussuhteita ei haastattelukysymyksissä nostettu oletuksena tärkeiksi, vaan se jäi haastateltavien vastuulle.

Kaksi muuta voimakkaasti aineistoani värittävää tekijää liittyvät useimpien haastateltavien traagiseen perhetaustaan. Kuten aineistoni esittelyssä toin esille, suurimman osan haastateltavista isä on joko kuollut tai kateissa. Sen lisäksi lähes kaikki haastateltavat ovat alaikäisinä Suomeen tulleita. Näiden kahden tekijän valossa on ymmärrettävää, että suurimmalla osalla haastateltavista oli suuria haasteita oman elämän rakentamisessa. Heidän potemansa mielenterveyshäiriöt ja yleinen huonovointisuus johtuivat heidän omien sanojensa mukaan pitkälti stressistä ja suuresta vastuusta. Näitä kumpaakin teemaa käsittelen enemmän seuraavissa alaluvuissa, mutta jo tässä vaiheessa on paikallaan kiinnittää huomiota siihen, miten rajuista lähtökohdista haastateltavat ovat tutkimukseen päätyneet. Siksi tämän tutkimuksen aineistosta ei pidä vetää suoria johtopäätöksiä koskien pakolaisia yleisesti, vaikkakin huomionarvoista on myös se, kuinka monen pakolaisen taustalta löytyy samankaltainen tarina menetetyistä perheenjäsenistä ja aikaisesta aikuistumisesta. Tutkimukseen kerättiin haastateltavia vain sen perusteella, että he tulivat Suomeen alaikäisinä, isien kuolema tai poissaolo vain sattui yhdistämään heistä suurinta osaa.

Vielä viimeisenä yleisenä huomiona lienee paikallaan nostaa esiin, että kaiken kaikkiaan haastatteluaineistosta vain pieni murto-osa koski suoraan sisaruksia tai perheenjäseniä yleisesti. Haastateltavat puhuivat lähes poikkeuksetta valtaosan haastatteluajastaan siitä, minkälaista heidän elämänsä Suomessa on kaiken byrokratian ja vieraan kulttuurin keskellä ilman perhettä. Perheestä erossaolo kyllä koettiin äärimmäisen raskaana ja ensisijaisena syynä mielenterveyshäiriöille ja huonovointisuudelle, mutta suhteita perheenjäseniin kuvailtiin hyvin vähän. Haastateltavien mielen näyttivät täyttävän arkipäivän murheet ja ilot sekä perheenyhdistämisprosessin eteneminen ja koetun tuskan kuvaileminen. Siksi myös sisarussuhteista on aineistostani melko vähän kuvailevaa materiaalia. Sisaruksista puhutaan joko käytännöllisissä asiayhteyksissä, kuten koulutuksesta tai Suomeen muutosta puhuttaessa tai vastuun ja huolen näkökulmasta. Siitä, minkälaiseksi suhde sisarukseen koetaan tai minkälaista jaettu arki sisarusten kanssa ennen muuttoa oli, ei puhuta oikeastaan lainkaan. Siksi analyysini

keskittyy hyvin pitkälti ainoastaan sisaruksista erossaolon vaikutuksiin sekä rooleihin, joita Suomessa asuva sisarus ottaa suhteessa sisaruksiinsa. Näitä kategorioita on aineistostani mahdollista eritellä. Tarkastelen seuraavaksi näitä vaikutuksia ja rooleja kommunikaation, huolenpidon ja mielenterveyden näkökulmista.

6.2. Kommunikaatio sisarusten kanssa

Oikeastaan kaikissa tapauksissa, joissa sisarukset asuivat muun perheen kanssa lähtömaassa, yhteydenpito Suomessa asuvan sisaruksen kanssa oli melko satunnaista.

Useimmiten yhteydenpitoa puhelimitse oli pari kertaa kuussa tai korkeintaan pari kertaa viikossa. Usein haastateltavat mainitsivat puhuvansa koko perheen kanssa, eikä sisaruksia erikseen mainittu. Kaiken kaikkiaan aineiston pohjalta voi todeta, että perhe nähtiin hyvin yhtenäisenä yksikkönä, joskin sisaruksia useammin pääasiallisen kaipauksen kohteena näyttivät olevan vanhemmat.

Yhteydenpito oli selvästi aktiivisempaa samaa sukupuolta edustavien sisarusten välillä. Tämä tulos noudattelee myös aiempaa tutkimusta siitä, että siskot, samoin kuin veljet ovat yleensä toistensa kanssa läheisempiä, kuin vastakkaista sukupuolta edustavien sisarusten kanssa (Connidis & Campbell 2016). Aineistossa erityisesti veljesten välinen läheinen yhteys korostui. Naisedustus toki oli aineistossa myös huomattavasti vähäisempää, mutta toisaalta miespuoliset haastateltavat eivät myöskään maininneet olevansa siskoihinsa paljon yhteydessä. Puutteellisesti edustettuina olivat siskojen väliset suhteet, joita oikeastaan vain kaksi haastattelua kuvasi. Näissä tapauksissa siskojen välinen yhteys oli syvää ja luottamuksellista.

Useassa haastattelussa miespuoliset haastateltavat mainitsivat siskojensa olevan naimisissa ja siksi yhteydenpidon olevan vähäistä. Vaikuttaa siltä, että kontekstissa, jossa siskot muuttavat miestensä luokse avioliiton jälkeen, yhteydenpito vähenee. Toisaalta myös esimerkiksi haastateltavista Ali mainitsee, että hänen veljensä ovat niin kiireisiä töissä, että hän juttelee lähinnä äitinsä tai sisarustensa lasten kanssa. Yhteys sisaruksiin voi siis rakentua myös heidän lastensa, eikä suoraan heidän itsensä kautta. Samoin Maryam, joka asuu Suomessa miehensä kanssa kuvaa suhdetta siskojensa lapsiin peräti

enemmän kuin suhdetta siskoihinsa. Oman perheen perustamisen vaiheelle onkin tyyppillistä, että suhde sisaruksiin etäännyy hetkellisesti, kuten Parker & Stimpson (2004: 271–275) nostaa esiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö sisarusia koettaisi tärkeiksi. Yhteydenpidon vähäisyydestä huolimatta haastateltavat mainitsivat sisarukset tärkeimpien ihmisten joukossa ja aineistosta nousi toistuvasti haastateltavien syvä ja arvokkaana pidetty side sisaruksiinsa. Scharf, Shulman & Avigad-Spitz (2005) teki tämän saman havainnon – vaikka yhteydenpito sisarusten välillä nuorena aikuisuudessa väheni, heidän emotionaalinen yhteytensä peräti kasvoi.

Olenainen huomio yhteydenpidon suhteen on siis se, että vaikka moni haastateltava korosti huoltaan sisarustensa elämästä ja asettivat sisarustensa menestymisen korkealle omissa haaveissaan, yhteydenpito heihin oli silti hyvin vähäistä. Harva haastateltavista myöskään mainitsi sisarukset luotettuina tai ihmisinä, joille jakaa Suomessa elämisen haasteita. Ainoastaan pari haastateltavaa, jotka olivat saapuneet Suomeen sisaruksen kanssa, kuvasivat läheistä ja luottamuksellista keskusteluyhteyttä sisaruksensa kanssa. Näiden suhteiden piirteitä olivat sisarusten pieni ikäero ja saman katon alla asuminen. Ottaen huomioon, miten lapsuudessa sisarussuhteilla on etenkin kriisitilanteissa stressiä vähentävä vaikutus (Deater-Deckard & Dunn 2002: 257) ja miten toisistaan sijoitustapauksissa erotetut sisarukset pärjäävät huonommin kuin yhdessä sijoitetut (Seal & Damiani-Taraba 2017), on aiheellista pohtia, kuinka vahingollisena pakolaiskontekstissa vääjäämätön erossaolo sisaruksista on. Etenkin lähtömaahan jääneet pikkusisarukset hyötyisivät tutkimuksen valossa suuresti siitä, että heillä olisi läheinen isosisarus (Jenkins & Dunn 2009).

Näyttää kuitenkin siltä, että välimatka, sisarusten eri elämäntilanteet ja elämän raskaat olosuhteet joko tyypistävät kommunikaation hyvin vähäiseksi tai sitten suurimman osan haastateltavista suhde sisaruksiin ei ollut kovin keskustelevala lähtömaassakaan. Sherman, Lansford & Volling (2006) selittää tätä aikuistuvien nuorten ystävyysuhteiden kautta; lapsuudessa tärkeät sisarukset eivät enää riitä, vaan yhteyttä haetaan ystäväpiiristä niiden parista, joiden kanssa jaetaan sama elämäntilanne. Haastateltavien kohdalla lähes poikkeuksetta nämä ystävyysuhteet ja siten luotetut keskustelukumppanit puuttuivat. Sherman, Lansford & Vollingin tulos ystävyysuhteiden tärkeydestä kohtasi myös tässä omat löydökseni – sisarukset eivät korvaa ystävyysuhteita. Seikka,

joka korostui suurella osalla haastatteluja, oli kulttuurin vaikutus kommunikaatioon. Moni haastateltava toi esille sen, että heidän kulttuurissaan ei ole tyypillistä jakaa raskaita tai luottamuksellisia asioita kenellekään. Tähän oli useita syitä. Yksi niistä oli useassa haastattelussa esiin noussut epäluottamus.

“ I have a lot of friends but I don’t have close friends I could talk to. There are a lot of people which asks me if I have a problem I could tell them. But I can’t talk to them thinking maybe at some point they will bring it back to my face.” Ali

“ I have friends but I am not very close to them. I don’t go with them a lot, because I think it’s better if I continue like this. Because they have issues with each other and talk behind each other’s back. Nevertheless, no one has issue with me and I don’t have any issue with them. It is better this way.” Mohsen

Joissain tapauksissa esille nousi myös se, että vaikka haastateltava olisikin kokenut voidensa puhua jonkun kanssa, se ei tuntunut mielekkäältä: *“No matter how much you discuss some stuff with anyone, they might say kind words but they can never feel how you feel.” Aziz*. Sama kokemus huolien ja tunteiden jakamisen turhuudesta koski myös perheenjäseniä. Moni haastateltava kertoi, ettei halua huolestuttaa perhettään tai lisätä heidän taakkaansa kertomalla omista vaikeuksista heille. Moni myös koki, ettei perhe voi ymmärtää heidän elämäänsä Suomessa, joten aktiivinen kommunikaatio nähtiin turhana tai muuten raskaana. Tämä mukailee myös aiempaa tutkimusta siitä, kuinka yhteydenpito perheeseen koetaan usein pakolaiskontekstissa hankalana vaikeiden olosuhteiden ja huolehtimisvastuun raskauden takia (Lindley 2009: 1331–1332; Robertson, Wilding & Gifford 2016: 219–223).

Kulttuurin näkökulmaa lähestyn tämän tutkimuksen puitteissa varovaisesti, koska en teoriaosiossani suuremmin keskity siihen. Lähinnä lienee kohtuullista todeta, että moni haastateltava koki vaikeaksi muodostaa kehenkään luottamuksellista suhdetta ja epäluottamus omiin maanmiehiin korostui erityisesti. Sen sijaan omalle perheelle jakamisen vaikeus nousee esiin myös muussa pakolaistutkimuksessa. Pakolaisuuden traumaattisuus, kulttuurishokki ja pettymys uuteen kotimaahan ja sen perheenyhdistämisprosesseihin aiheuttavat sitä, että perheeseen yhteyden pitäminen koetaan

vaikeana (Lidley 2009; Socca 20011; Dench 2006). Syitä vähäpuheiseen yhteydenpitoon perheen kanssa saattaa toki olla muitakin, kaiken kaikkiaan transnationaalisten perheiden välinen kommunikaatio on lähinnä tekohengitystä perheenjäsenten välisille suhteille. Kuten Robertson, Wilding & Gifford (2016: 224–233) toteaa, kommunikaatio-tekniikan avulla luodaan lähinnä kuviteltu kokemus yhdessäolosta, joka ei kuitenkaan korvaa sitä, että perhe olisi aidosti lähellä. Siksi myös yhteydenpidon vähäisyys on ymmärrettävää – perhesuhteet eivät kykene kasvamaan ja mukautumaan muutoksiin samalla tavalla pitkän välimatkan päästä, siksi perhesuhteita pyritään enemmän ylläpitämään, kuin kehittämään.

Huomionarvoista on myös se, että useammalla haastateltavalla oli sisarus jossain muualla kuin lähtömaassa, joko Suomessa tai muualla Euroopassa. Myöskään näihin sisaruksiin ei useimmissa tapauksissa pidetty aktiivisesti yhteyttä eikä heistä haettu turvaa elämänmuutoksen keskellä. Ainoastaan nuorempien sisarusten kanssa muuttaneet olivat sisarustensa kanssa tiiviisti yhteydessä pitääkseen heistä huolta. Näissäkään tapauksissa sisarukset eivät olleet luotettuja ystäviä. Mehdi kertoi käyneensä siskonsa kanssa Saksassa veljeään tapaamassa laihoihin tuloksin – veljellä ei ollut aikaa olla sisarustensa kanssa ja yhteydenpito onkin jäänyt vähäiseksi. Toisaalta, Feisal kertoo, miten siskon asuinpaikka vaikutti hänen muuttopohdintoihinsa:

“I was just thinking about Belgium because I studied French...and I have a sister in Germany. So I was thinking like I can live in Belgium, I can study German, after that I can move with my sister, there. It will be easier.” Feisal

Lopulta Feisal päätti tulla Suomeen, koska hän uskoi lastensa saavan täällä paremman koulutuksen. Kuitenkin ensisijainen suunnitelma oli muuttaa lähelle siskoa. On luultavaa, että myös elämäntilanteella on vaikutusta siihen, miten sisarukset päättävät muuttokohteestaan. Kuten edellisestä sitaatista käy ilmi, Feisalilla on lapsia ja muutto siskon luokse olisi helpottanut lapsiperheen arkea. Vaikuttaa siltä, että ne haastateltavat, joilla on lapsia tai puoliso hakevat enemmän myös käytännön tukea sisaruksiltaan. Näitä esimerkkejä oli tosin haastatteluaineistossa vain pari eli suoraviivaista johtopäätöstä ei niiden pohjalta voi tehdä.

Kaksi haastattelua tehtiin Suomeen äidin ja sisarusten kanssa saapuneiden perheiden kanssa. Nämä haastattelut olivat luonteeltaan ja sisällöiltään hyvin poikkeavia muihin haastatteluihin verrattuna. Näissä perheissä sisarusten väliset suhteet olivat myös hyvin toverilliset. Myös tuska isän poissaolosta purettiin siskojen kesken:

”...kukaan meidän perheessä ei tiedä, mutta vain x (haastateltavan sisko) tietää, kun minun isä ei ollut Suomessa, mä joka ilta, kun kaikki muut nukkuivat ja lamppu oli pois, mä sängyssä, mä itken, miksi mun isä ei ole meidän kanssa...”

Zahra

Afsanen perheessä sisarukset kertoivat vastaavasti, että puhuivat raskaista asioista enemmän sisarusten kuin vanhempien kanssa, vaikka toisaalta he myös sanoivat, että pitivät mieluiten hankalat ajatukset omana tietonaan. Selvästi tämän perheen sisaruksista oli toisilleen muutenkin paljon tukea Suomeen saapumisen ja koulun aloittamisen aikana. Afsane kertoo: *”...se oli tosi hauskaa aikaa meille (koulun aloittaminen), mutta onneks mä ja veli oltiin samassa luokassa...”*. Tämän perheen sisarukset myös puhuivat usein monikossa siitä mitä tekivät, kuten ”me menimme” tai ”me ei ymmärretty”. Tässä tapauksessa sisarusten suhde siis muodostui toisiaan tukevaksi ja läheiseksi.

6.3. Huolenpito

Lähes kaikissa haastatteluissa nousi esille haastateltavien kokemus vastuusta perheensä suhteen. Kuten transnationaalisissa perheissä yleensä, taloudellinen vastuu korostui (Baykara-Krumme & Fokkema 2018). Monesti vastuu koski nimenomaan sisaruksia, erityisesti pikkusisaruksia. Suurena teemana oli pikkuveljien ja joissain tapauksissa myös pikkusiskojen koulutus ja tulevaisuuden mahdollisuudet. Tämä vastuu nähtiin jopa niin suurena, että oma elämä tuntui olevan ikään kuin tauolla.

” ...mutta ehkä elämä on näin, se ei anna nyt semmoinen lupa (tehdä mitä minä haluan), että nyt mun pitää mennä vain työ tai kerää rahaa... Mä vain yrittää, että se (veli) tulee tänne ja olla ensin mitä hän haluaa...” Milad

Huoli siitä, että sisarukset joutuvat lähtömaassa tekemään töitä tai olemaan vailla koulutusta painoi monen haastateltavan mieltä.

”...sitten (yritettyään itsemurhaa) niinku päätin, että en tämän jälkeen elä itseni varten vaan elän, että mun veljet saa nauttia elämästä...koska ne nyt jokainen tekee töitä...ne on vähä huono tilanne siellä...ne on kaikki pienempiä kuin minä. Sen takia mulla on niinku hermossa, et mitä ne tekee. Niin kyllä mä mietin niistä niin paljon. Ne on kaikki mun elämät, ne on kaikki mulle, se merkitsee mulle ihan kaikki, perhe...” Mosa

Kuten edellisestä lainauksesta käy ilmi, äärimmäisen raskaan elämäntilanteen keskellä tämän haastateltavan kokemus oli myös se, että perheen saaminen Suomeen ja perheestä huolehtiminen oli tärkein syy elää. Perheestä huolehtiminen ei monelle haastateltavalle ollut valinnanvarainen tehtävä, vaan itsestään selvä velvollisuus. Tämä korostui todennäköisesti myös siksi, että isän puuttuessa perheen pojat olivat ensisijaisesti vastuussa perheensä elatuksesta. Tätä kuvaa Afsane kertoessaan minkälaista perheen arki oli pakolaisina Turkissa, kun perheen isä oli kateissa. Tänä aikana perheen kaikki lapset olivat vielä alaikäisiä.

”...mä voin kyl sanoa, että mun veli...niinku häntä motivoi se, et hän on nyt meidän perheen ainoa mies ja hänellä on suuri vastuu hänen äidistä ja hänen pikkusisaruksista, kun hän oli kyllä isoin lapsi meidän perheessä. Ja mulla ja hänellä (pikkuveljellä) ei ollut mitään vastuuta (nauraa)...hän makso kaikki niinku vuokrat ja kaikki niinku sähkölaskut ja vesilaskut, kaikki” Afsane

Velvollisuus pitää huolta perheestä tuli toistuvasti haastatteluissa esiin. Vaikka vastuu nähtiin raskaana, se oli myös kunnia-asia. Tätä korostaa myös Heidbrink (2018) haastatessaan yleistä tapaa nähdä nuoret maahanmuuttajat vastuunkannon uhreina. Vaikka vastuu onkin raskas ja peräti kohtuuton nuoren harteille, kuten Fresnoza-Flot (2014) tuo esiin, ei voi sivuuttaa sitä seikkaa, että muun muassa oman aineistoni haastateltavat eivät missään nimessä nähneet vaihtoehtona säilyttää vastuuta perheestä jonkun muun harteille tai toivoneet pääsevänsä vastuusta eroon. Lähinnä murhetta aiheutti se, ettei perheen eteen kyetty tekemään enemmän.

Vanhimman pojan elatusvastuu näkyi myös tapauksissa, joissa perhe oli toisessa maassa. Etenkin silloin, kun tieto perheen yhdistämisen epätodennäköisyydestä valkeni Suomessa asuvalle sisarukselle, perheen taloudellinen tuki korostui. Esimerkiksi Ali kertoi, että saatuaan kuulla perheen yhdistämisen mahdottomuudesta hän oli alkanut säästää pienestä palkastaan, jotta voisi hankkia äidilleen ja pikkusisaruksilleen asunnon Turkista. Hän oli myös jättänyt opintonsa kesken, jotta hänen olisi mahdollista säästää enemmän rahaa. Perheelle rahan säästäminen myös tarkoittaa sitä, että Ali ei käytä käytännössä lainkaan rahaa itseensä, vaan hankkii ainoastaan sen mitä välttämättä tarvitsee. Samaa kertoo myös Mohsen – hänelle ensisijainen tavoite olisi saada sisarukset pois Iranista, jotta he voisivat päästä kouluun, koska paperittomien afgaanien on Iranissa lähes mahdotonta saada koulutusta. Mohsen on myös ottanut pankista lainaa voidakseen lähettää rahaa perheelleen. Haastattelujen perheiden tarinat ovat usein trauman värittämiä, mikä lisää Suomessa asuvan perheen elättäjän paineita. Esimerkiksi haastattelujen kuvaamien tapahtumien aikaan 14-vuotias, haastatteluhetkellä 18-vuotias Aziz kertoo perheensä tilanteesta näin:

“When Taliban assassinated my father we moved to Iran. In all of this, the whole time all of the responsibility of the family was on me and I was there to help them and (now) I cannot because we’re so far away from each other. Also the money that comes from Kela is not enough. That’s why I’m trying to find a job and work.” Aziz

Joissain tapauksissa erossaolo ei koske koko perhettä. Lähtömaassa asuvalla perheellä saattaa olla resursseja auttaa useampi perheen lapsi samaan aikaan ulkomaille. Reza kertoo, miten hän 14-vuotiaana kertoi äidilleen haluavansa lähteä Eurooppaan, minkä ehdoksi äiti laittoi sen, että myös vanhempi veli lähtee mukaan. Veljekset päätyivät yhdessä Suomeen ja aloittivat opinnot. Ero äidistä on kuitenkin 17-vuotiaalle Rezalle hyvin raskasta, eikä veljen olo Suomessa lievitä ikävää. Veljen mukana olo kuitenkin varmisti jotakuinkin turvallisen matkan Suomeen ja mahdollisti asettumisen uuteen asuinmaahan. Esimerkissä näkyy huolenpidon kierto, josta muun muassa Baldassar & Merla (2014) kirjoittavat. Vastuuta perheenjäsenistä siirretään perheen sisällä sitä mukaa, kun resursseja ja mahdollisuuksia auttaa tarjoutuu. Kaiken kaikkiaan huolenpidon

kierron voi kuitenkin usein pakolaiskontekstissa nähdä häiriintyvän – huolenpito liikkuu usein ketjumaisesti yhdeltä perheenjäseneltä, tyypillisesti uudessa kotimaassa asuvalta, lopulle perheelle. Näin perheen luontainen vastavuoroinen yhteys ja huolenpito kärsii, vaikka perheenjäsenet monesti pyrkivätkin kantamaan kukin kortensa kekoon.

Kaksi haastateltavaa tuli Suomeen yhdessä pikkusisaruksen kanssa, toinen pikkusiskon ja toinen pikkuveljen kanssa. Yhdeksänvuotiaan pikkusiskonsa kanssa Suomeen tullut Abdullah kuvaa, miten hän otti vastuun pikkusiskostaan neuvotellen vastaanottokeskusten kanssa, jotta saisi asua yhdessä siskonsa kanssa ja miten kiivaasti hän välillä riiteli henkilökunnan kanssa, koska koki, ettei siskon annettu tarpeeksi vapaasti tulla hänen luokseen. Vastuun kantaminen koko perheestä tulee esille siinä, miten haastateltava pyrkii omien huoliensa lisäksi kantamaan myös siskonsa ikävän:

”So, the responsibility of my sister was squeezing me in pieces. I had really difficult time in school and not having residence permit... my sister was very strong and she had my support. I taught her that even if you’re really down, you should be strong while speaking on the phone to our family. You can tell me if you are not okay or if you’re sad or you miss them. But when you talk to our parents, don’t cry because your crying makes the situation worse and no one can do nothing about that situation. So everything will be fine, and they will be fine and I will take care of everything here.” Abdullah

Toisessa haastattelussa Morteza kuvaa tilannetta, jossa hän tuli 12-vuotiaan pikkuveljensä kanssa Suomeen ja veljekset erotettiin rajalla toisistaan. Vaikka myös Morteza oli vielä alaikäinen, 16-vuotias, hän selvästi otti pikkuveljestään suuren vastuun ja veljestä erottaminen oli järkyttävä kokemus.

”After 2 hours of arriving at the border they took our fingerprints and then they called my younger brother and took his fingerprints and then they got on a bus and left and I was like ok, he is my younger brother, they took him without me and I couldn’t stand there. I ran out of the room and told them I want to go to my brother, the security stopped me while I was shouting and screaming for my younger brother. I remember old memories of him when he was like 12 years

old and the months we spent on the way getting here and now they are taking him away from me without telling me anything and I didn't know what to do because no one was talking to me, no one explained even after 3 days. I was shouting so much that I got so tired that I couldn't even talk and couldn't say anything." Morteza

Sisarussuhteita ei siis välttämättä viranomaistaholla nähdä perhesuhteina, joiden koskemattomuutta tulisi suojella. Kummassakin tapauksessa, joissa sisarukset tulivat yhdessä Suomeen, heidät sijoitettiin eri yksiköihin. Myöskin perheenyhdistämisen näkökulmasta sisarukset ovat haastavassa asemassa. Mehdi kertoo, miten salakuljettajat erottivat hänet hänen pikkuveljestään Turkissa ja kuljettivat hänet Kreikkaan jättäen 14-vuotiaan pikkuveljen jälkeen. Vuoden etsinnän jälkeen veljekset löysivät toisensa Punaisen Ristin sivuilta ja Suomessa asuvan isoveljen taistelu pikkuveljensä Suomeen saamiseksi alkoi. Suomalainen perheenyhdistämispoliitikka ei näet lähtökohtaisesti laske sisaruksia perheenyhdistämisen piiriin. Haastatteluhetkellä veli oli edelleen Turkissa ja Mehdi oli ollut lähes neljä vuotta Suomessa.

Kokemukseen vastuusta liittyy usein myös kokemus turvattomuudesta. Esimerkiksi edellä mainittu Mehdi kuvaa tunnetta näin:

"... tällä hetkellä mä olen kyllä oppinut, että kyllä minä olen turvassa täällä... fyysisesti mä olen turvassa, mutta henkisesti mä en ole turvassa. Henkisesti mä koko ajan mietin mitä mun pikkuveljelle tapahtuu tai mikä mun äiti ja isä on tapahtunut... mä mietin koko ajan mun pikkuveljeä, mun isää ja äitiä ja missä ne ovat. Se koko ajan häiritsee minua." Mehdi

Vastuu ilmenee myös Suomessa asuvan sisaruksen vakuutteluna siitä, että hänen sisaruksensa toisivat Suomelle hyötyä ja kunniaa ja jos sisarusten annettaisiin tulla Suomeen opiskelemaan, he olisivat alansa parhaita. Jatkotutkimuksen näkökulmasta olisi kiinnostavaa tarkastella, miten tämä paine vaikuttaa sisarusten elämään Suomessa.

” It will be very nice if the immigration office listens to us, will have positive effects, for example people could bring their families here because they will make pride for Finland, to be super good in their field of medicine or science or anything.” Farbod

“ ...maybe these people (siblings) who come here become useful for the (Finnish) society in the future.” Mohsen

Yksi vastuunkannon teema, jota ei välttämättä nuorten aikuisten kohdalla vielä ajatella on vastuu ikääntyvistä vanhemmista. Koska monen haastateltavan isä oli kuollut tai ka-teissa, vastuu äideistä jäi miespuolisten sisarusten harteille. Haastateltujen lähtömaissa naisen asema ilman aviomiestä on erittäin haastava, mikä tulee ilmi monen miespuolisen haastateltavan kuvauksesta siitä, miten he jo hyvin nuorina kantoivat huolta perheen toimeentulosta. Tilanteessa, jossa perheen äiti pystyy kuitenkin huolehtimaan kodista ja hoivaamaan pikkusisaruksia, ei vastuu ole vielä akuuttia. Kuitenkin siinä vaiheessa, kun perheen äiti on se, josta tulee ensisijainen huolen aihe, saa sisarus-suhde uudenlaisia sävyjä. Esimerkiksi Maryam kuvaa, miten hänen aviomiehensä äidin hautajaiset jäivät täysin miehen siskon harteille. Äiti oli kuollut Turkissa, mutta miehen sisko matkusti Iranista Turkkiin järjestämään hautajaisia.

Toisaalta moni haastateltava kokee vastuun heikosta äidistään menevän jopa sisaruk-sista huolehtimisen edelle. Haastatteluissa, joissa äiti oli heikossa kunnossa, myös Suomessa asuvan sisaruksen huoli oli piinaavaa, etenkin tilanteissa, joissa äidin kanssa asui alaikäisiä sisaruksia. Toisaalta näyttää siltä, että haastateltavat, joiden aikuisia si-saruksia asui äidin lähellä tai kanssa, olivat paljon tynyempiä äitinsä pärjäämisen suhteen. Näissä tilanteissa korostui lähinnä ikävä ja huoli huonoista elinolosuhteista, jotka koskivat kaikkien haastateltavien perheitä. Kuten Kaulio & Svennevig (2006) to-teavat, voi vanhemmista huolehtimisesta muodostua hyvin olennainen vaihe sisarussuhteiden näkökulmasta. Se, miten huolehtimisvastuu onnistutaan jakamaan ja miten oikeudenmukaisena järjestelyt koetaan leimaa helposti sisarusten loppuelämää.

6.4. Mielen terveys ja arjessa pärjääminen

Kaikki haastateltavat toivat esille, miten perheestä erossaolo vaikuttaa negatiivisesti heidän vointiinsa. Uniongelmat, keskittymisvaikeudet, masennus ja stressi olivat yleisimpiä oireita, joita haastateltavat kuvasivat. Nämä ovat myös muun tutkimuksen valossa pakolaisten yleisesti kokemia haasteita (Miller et al. 2018; Socca 2011; Nickerson et al. 2010). Ero sisaruksista tuli vielä erikseen esille monessa haastattelussa mielen terveydestä puhuttaessa, vaikka suurimmassa osassa haastatteluja perheestä puhuttiin yhtenä yksikkönä. Hoda kertoo syömisvaikeuksistaan: *”se vaikuttaa esimerkiksi ... ruoka syömisestä, kun mä muistan se perhe niin ne ei saa ruokaa mun veljet ja äiti, se tuntuu vähän surullisesti.”* Hoda. Stressi on myös yksi yleisimmistä oireista, kuten Faduma kertoo:

”...on pakko pärjätä, pakko...mä vaan miettiny positiivisesti, että ehkä he tulee, mutta on tosi hankalaa jotenki...kun mä olin peruskoulussa...aina kun tullut nuo kielteinen päätös niin tulee enemmän, enemmän stressiä ja kaikkea hirveetä.”

Faduma

Yksi tunne, joka yhdistyi Suomessa asuvan sisaruksen huonoon vointiin, oli syyllisyys. Useimmilla haastateltavilla oli vuokra-asunto ja opiskelu- tai työpaikka. Kaikilla oli tarpeeksi rahaa ruokaan ja oikeus sosiaalipalveluihin ainakin jollain tasolla. Näistä olosuhteista oli kuitenkin vaikea nauttia, koska tietoisuus perheen huonosta tilanteesta painoi mieltä. Esimerkiksi Mohsen kokee hyvin hankalaksi, että hänen elämänsä voi Suomessa opiskelun jälkeen muuttua, kun samaan aikaan hänen sisaruksensa ovat Iranissa lukutaidottomia. Sisaruksista erossa olo saattaaakin joissain tapauksissa olla voimakkaimpia psyykkisiä oireita aiheuttava syy (Rask et al. 2016).

Suomessa asuvan perheenjäsenen voi olla vaikea elää elämäänsä normaalisti ja keskittyä jokapäiväisiin tehtäviin. Joskus oireet estävät normaalin elämän kokonaan. Shahnaz kertoo, miten jokunen vuosi hänen Suomeen tulonsa jälkeen hänen vanhempansa joutuivat pakenemaan Iranista Turkkiin. Raskaan elämäntilanteen johdosta perheen isä teki itsemurhan jättäen jälkeensä sairaan vaimon ja alaikäisen tyttären. Shahnaz pyrki järkyttyneenä saamaan perheen yhdistämisoikeuden, joka kuitenkin evättiin sillä

perusteella, ettei tilanne täyttänyt perheenyhdistämisen kriteereitä. Shahnaz kuvaa tunnettaan näin:

”kun mä kuvittelen, ajattele nyt, alaikäinen lapsi, tyttö siellä, äiti on täys sairaana ... kauhea shokki meille, että isä teki itsemurhan ... se vaikuttaa koko mun elämään, se vaikuttaa mun terveyteen, mun mielenterveys ja se vaikuttaa mun koko elämä ... koko ajan mä mietin niin ihan joku mun puoli keho ... halvaantunut ... eli mun puoli keho on nyt Turkissa ... semmonen olo, sä et ole kokonainen.” Shahnaz

Tilanteessa, jossa Suomessa asuvalla perheenjäsenellä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa perheensä tilanteeseen poliittisista ja taloudellisista syistä vastuunkantamisen teema kääntyy siis mielenterveysongelmiksi. Haastateltaville, jotka kuvasivat suhdetta sisaruksiinsa huolehtivaksi ja jotka laittoivat tavoitteekseen saada sisaruksilleen paremman elämän, näyttivät myös taloudelliset ja muut käytännölliset tekijät siltä, että nämä unelmat voisi ehkä joskus saavuttaa. Kuten Shahnazin tarina osoittaa, joskus nämä unelmat näyttävät ja tuntuvat niin mahdottomilta, että Suomessa asuva sisarus vaipuu epätoivoon ja sairastelun kierteeseen.

Lähes kaikki haastateltavat toivat esiin sen, miten heidän elämänsä olisi vapaampaa, rennompaa ja iloisempaa, jos heidän perheensä olisivat Suomessa. Myös vastuun kantamisen taakka kevenisi ja monen alaikäisenä Suomeen saapuneen haastateltavan kesken jäänyt lapsuus voisi ikään kuin jatkaa hieman myöhässä. Tätä kuvaa esimerkiksi Ahmed tilanteessa, jossa hänen perheensä tuli hetkeksi Suomeen Irakista, mutta joutui pian palaamaan takaisin, koska Suomi ei myöntänyt heille oleskelulupaa eikä perheenyhdistämistä:

” I of course, like despite of my age at which I came here I got to know how to rely on myself since I was very young, but when my parents had arrived, I turned into different human, I became a child again because they were close to me, but once they left me, I felt like aged human. I was tired and exhausted, even quit my job.” Ahmed

Moni haastateltava kuvasi, miten epäoikeudenmukaiselta tuntui, että oma lapsuus ja vapaus opiskella ja nauttia perheen kanssa elämisestä oli riistetty heiltä – ensin lähtömaan tilanteen takia ja myöhemmin käytännössä mahdottomaksi tehdyn perheenyhdistämisen kautta. Kyvyttömyys keskittyä opiskeluun, nauttia elämästä tai käyttää omaa varallisuutta itseän värittämään elämää useimpien haastateltavien kohdalla. Kuten Mohammad summaa haastattelunsa lopuksi:

”Message now to those politicians who are single, I would ask them to sit in a room isolated from the outer world, having no access to your sisters and your family. No one to contact, no one to talk to, no friends, no relatives, no siblings. I would wish that if they feel how it is difficult to be lonely...” Mohammad

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta perheenyhdistämisen vaikeus suhteessa pakolaisten kokemaan inhimilliseen kärsimykseen ja myös perustavanlaatuisiin ihmisoikeuksiin onkin ristiriitaista (Leinonen & Pellandes 2020; Khan 2011; Rohan 2014) ja tämän ristiriidan parissa elävien voimakas oirehtiminen ja kokemusten raskaus onkin merkillepantavaa.

7. Tulosten tarkastelu

Saamieni tulosten ja aiemman tutkimuksen perusteella teen tässä luvussa yhteenvetoa niistä vaikutuksista, joita sisaruksista erossaololla on pakolaisen elämään sekä niistä rooleista, joita sisarukset ottavat suhteessa toisiinsa pakolaiskontekstissa. Päädyin asettamaan tutkimuskysymykseni koskemaan nimenomaan sisarusten rooleja ja sisaruksista erossaolon vaikutuksia, koska aineistoni pohjalta sisarusten välisistä suhteista itsestään ei voi tehdä kovin syväluotaavaa analyysiä. Tämä johtuu etenkin siitä, että aineistoni ei koskenut ensisijaisesti sisarussuhteita ja siksi haastateltavat puhuivat niistä suhteellisen vähän, mutta myös siksi, että haastateltavat eivät sisaruksista puhuessakaan sen suuremmin kuvailleet minkälainen suhde heillä sisaruksiinsa oli. Syitä sille, että sisaruksista puhuttiin hyvin vähän henkilökohtaisen ihmissuhteen tasolla on todennäköisesti monia, mutta ainakin se, että sisaruksiin kaiken kaikkiaan pidettiin vain vähän yhteyttä selittää sitä, että heistä puhuttiin arjen tasolla melko etäisinä, joskin erittäin tärkeinä ihmisinä.

Aktiivinen kommunikaatio on yleisestikin monelle pakolaisperheelle haaste. Harvemmin siksi, että yhteydet eivät toimisi, vaan siksi, että yhteydenpito saatetaan kokea raskaana tai ahdistavana. Perhe saattaa pyytää jatkuvasti apua tai ilmaista tyytymättömyyttään perheenyhdistämisen hitauteen, mistä joskus syyllistetään perheenyhdistäjää itseään (Socca 2011; Lindley 2009; Robertson, Wilding & Gifford). Tämä nousi esiin myös omasta aineistostani. Jotkut haastatellut toivat myös esiin, että yhteydenpito tuntui peräti turhalta siksi, että perheenjäsenten kyky samaistua Suomessa elävän perheenjäsenen elämään oli hyvin rajallinen. Transnationaalisten perheiden kohdalla nouseekin esiin se, että vaikka perheillä on monenlaisia selviytymisstrategioita ja tapoja ylläpitää perhesuhteita, on arkea haastavaa jakaa pitkiä aikoja, jos elämä eri paikoissa pitkittyy (Skribiš 2008). Näin ollen on ymmärrettävää, että suurin osa haastatelluista ei keskustellut kovin aktiivisesti sisarustensa kanssa jokapäiväisistä asioista tai mieltä painavista tilanteista. Tästä ei kuitenkaan voi tehdä johtopäätöksiä sisarusten tärkeydestä – monesta muusta seikasta voi huomata, että sisarussuhteet olivat haastatelluille merkittäviä, vaikka se tulikin ilmi monin eri tavoin.

Tutkimukseni yhdeksi tärkeäksi linjaukseksi on kaiken kaikkiaan todettava, että sekä aiemman tutkimuksen (Parker & Stimpson 2004; Jenkins & Dunn 2009; Deater-Deckard & Dunn 2002; Rocca, Martin & Dunleavy 2010) että omien löydösteni pohjalta sisarussuhteista piirtyy hyvin moninainen ja vaihteleva kuva. Sisarussuhteet voivat olla läheisiä tai etäisiä, luottamuksellisia tai konfliktintäyteisiä, turvaa antavia tai peräti välinpitämättömiä. Niinpä sisarusten merkityksestä on mahdotonta vetää yhtä selkeää johtopäätöstä ja siten myös sisaruksista erossaolon vaikutuksia ja sisarusten rooleja on monenlaisia.

Yksi merkittävä sisarussuhteiden piirre, joka vaikuttaa suuresti sisarusten ottamiin rooleihin suhteessa toisiinsa liittyy sisarussuhteiden elinikäiseen luonteeseen. Koska suurin osa aineistoni haastateltavista oli teini-ikäisiä tai nuoria aikuisia Suomeen tullessaan, tulee ottaa huomioon tähän ikävaiheeseen tyypilliset sisarussuhteiden muutokset. Sisarukset siirtyvät tärkeysjärjestyksessä alemmas, kun oman perheen perustamisen suunnittelu ja ystävien merkitys taas korostuvat (Parker & Stimpson 2004). Useiden haastateltujen melko etäinen suhde sisaruksiinsa ei siis ole mitenkään

epätyypillistä. On kuitenkin olennaista huomioida, että monella haastateltavalla oli pikkusisaruksia. Tutkimuksen valossa, joka korostaa sisarusten suojaavaa ja tukevaa vaikutusta kriisitilanteissa (Seal & Damiani-Taraba 2017; Katz & Hanama 2016; Deater-Deckard & Dunn 2002), on olennaista pohtia myös lähtömaassa asuvien sisarusten näkökulmaa. Vaikka Suomessa asuva sisarus olisikin juuri haastatteluhetkellä siinä ikävaiheessa, että tiiviitä sisarussuhteita ei erityisemmin kaivata, aiheuttaa erossaolon, että pikkusisarusten mahdollisuus läheiseen sisarukseen evätään. Tämä aiheuttaa todennäköisesti myös sen, että tulevaisuudessa sisarusten on haastavampaa toimia toistensa tukena, vaikka he jopa asuisivat samassa paikassa (Phoenix & Bauer 2012). Esimerkiksi sijoituslasten kohdalla tämä erossaolon negatiivinen vaikutus on todettu (Webster 2005). Ottaen huomioon, miten olennaisia sisarussuhteet myös etenkin vanhuudessa ovat (Tiret 2014), on hyvin vahingollista, jos sisarusten väliset suhteet katkeavat nuoruudessa.

Voi siis todeta, että sisarusten tukeva ja toverillinen rooli tulee todennäköisesti esiin vasta myöhemmin elämässä tämän tutkimuksen haastateltujen kohdalla. Sisarusten välistä toverillisuutta näkyi vain niiden haastateltujen välillä, jotka olivat joko selvästi lapsia tai jo perheen perustaneita. Aineistostani voi myös selvästi huomata, että vaikka sisaruksia ei tuotu joka haastattelussa erityisesti esille, perheestä erossaolo yleisesti koettiin hyvin rankkana. Toverilliset suhteet olivat siis vähäisiä myös kovan vastuun ja huolen viedessä kokemusmaailmassa tilaa. Ei siis tule katsoa liian tiukasti siihen, mikälaisiksi sisarussuhde koetaan vain jossain tiettyssä elämäntilanteessa, vaan ottaa huomioon, että sisaruksista erossaolon vaikutukset jatkuvat vielä pitkälle tulevaisuuteen.

Yksi merkittävä sisarusten suhteista riippuva rooli on aikuisiällä vastaan tuleva ikääntyvien vanhempien hoivaaminen ja heidän kuolemansa jälkeinen perinnönjako. Haastatteluaineistossani vanhemmista huolehtimisen tematiikka nousi esille monesti. Huoli etenkin sairaasta äidistä oli usein lähes musertavaa ja monen haastateltavan prioriteettina oli saada äiti ja pikkusisarukset johonkin turvalliseen paikkaan, mieluiten tietysti Suomeen. Suomessa asuvan sisaruksen näkökulmasta perheestä kaukana oleminen aiheutti siis voimakasta ahdistusta ja stressiä, mutta on hyvä myös ottaa huomioon vanhempien kanssa asuvan pikkusisaruksen haastava tilanne. Saira

vanhemman kanssa eläminen epävakaisissa oloissa saattaa luoda myös sisarusten välille jännitteitä ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia (Fresnoza-Flot 2014; Derby & Adkins 2010).

Nämä epäoikeudenmukaisuuden kokemukset saattavat tulevaisuudessa purkautua sisarusten niskaan puolin ja toisin mikäli hoitovastuusta ei kyetä sopimaan rakentavasti (Schönbeck 2009; Kaulio & Svennevig 2006). On myös todettu, että mikäli sisarukset saavat vanhemmiltaan huomiota epätasaisesti, sisarusten välit usein etäännyvät (Jensen et al. 2013). Olisikin jatkotutkimuksen kannalta kiinnostavaa tarkastella lisää sitä, kuinka tasapuolisena sisarukset pakolaiskontekstissa kokevat huomion saamisen vanhemmiltaan ja miten se vaikuttaa heidän välisiinsä suhteisiin.

Se, onnistuvatko sisarukset vanhempiansa hoivatehtävässä riippuukin siis vahvasti siitä, minkälaiset sisarusten välit ovat ja myös siitä minkälaiset resurssit ja mahdollisuudet heillä ylipäätään on transnationaalisisessa kontekstissa vanhemmista huolehtimiseen. Tällaiset hoitojärjestelyt voivat onnistua pitkänkin välimatkan takaa (Tiilikainen, Ismail & Al-Sharmani 2016), mutta mitä etäisemmät välit sisaruksilla on, sitä haastavammaksi hoitotilanteet muuttuvat. Omasta aineistostani ei noussut esiin, että sisarukset olisivat syyllistäneet toisiaan tai että vanhempien hoitovastuun suhteen olisi koettu epäoikeudenmukaisuutta. On kuitenkin huomattava, että suurin osa Suomessa asuvien haastateltujen sisaruksista oli alaikäisiä ja siten heihin ensisijaisesti kohdistuvat tunteet olivat enemmän huolestuneita. Jatkotutkimuksen kannalta olisi kiinnostavaa tarkastella, miten yhdistyneissä perheissä sisarukset onnistuvat neuvottelemaan vanhempiansa hoidosta ja miten vanhempien ikääntymisvaihe vaikuttaa sisarussuhteisiin, jotka ovat muovautuneet perheestä erossaolon ja pakolaisuuden kokemusten kautta.

Vanhempien lisäksi sisarusten lapset saattavat olla tärkeä linkki sisarusten välillä. Ne tutkimukseni haastateltavat, joiden sisaruksia perheineen oli Suomessa ja myös ne, jotka pitivät ulkomailla asuvien sisarustensa perheisiin yhteyttä, nostivat esiin yhteyden sisarustensa lapsiin. Sisarusten ollessa kiireisiä, Suomessa asuva sisarus jutteli sisarustensa lapsille ja mikäli perheelliset sisarukset asuivat Suomessa, vaikutti yhteydenpito heihin olevan aktiivisempaa. Näyttää siis siltä, että sisarussuhteiden

vaikutusta ei tulisi tarkastella myöskään pelkästään sisarusten näkökulmasta, vaan ottaa huomioon myös seuraavat sukupolvet. Jatkotutkimuksen kannalta olisi kiinnostavaa tietää lisää sisarusten perheiden yhteyden merkityksestä. Miten sisarusten välisiin suhteisiin vaikuttaa se, jos heidän lapsensa syntyvät eri kulttuureissa ja maissa? Millä tavalla se, että sisarusten perheet jäävät todennäköisesti vieraiksi toisilleen vaikuttaa siihen, miten tutuiksi sisarukset kokevat toisensa?

Vastuunkantajana toimiminen oli aineistostani vahvimmin nouseva rooli, jonka useimmissa tapauksissa otti nimenomaan Suomessa asuva sisarus. Tämä huolehtiminen korostui siksi, että perheen isä ei ollut syystä tai toisesta kykenevä huolehtimaan perheestä. Siten vastuu jäi vanhimmalle pojalle. Tämä tilanne on pakolaiskontekstissa melko yleinen – nuoret, naimattomat miehet muuttavat perheenjäsenistä ensimmäisinä ja ottavat elatusvastuun perheestään (Fresnoza-Flot 2014; Derby & Adkins 2010). Perheestä huolehtiminen koetaan tärkeänä tehtävänä ja usein pakolaisiksi lähteneet pojat panostavat perheeseensä paljon etenkin taloudellisesti (Heidbrink 2018; Baykara-Krumme & Fokkema 2018; Lidley 2009).

Aineistostani nousi esiin, että ensisijaisen huolen ja huolehtimisen kohteena olivat usein nimenomaan sisarukset. Moni haastateltava ei ollut ottanut isän roolia ainoastaan perheen elättäjänä, vaan myös pikkusisarustensa isähahmona. Halu saada pikkusisaruksille koulutus ja hyvät lähtökohdat menestyneeseen elämään toistuivat monesti haastatteluissa. Kuitenkin kyvyttömyys taata näitä asioita sisaruksille aiheutti haastateltaville monenlaisia haasteita.

Aineistostani kävikin selvästi ilmi, että suurimmalle osalle haastatelluista vastuu perheestä oli erittäin raskas taakka, vaikka se vastustelematta kannettiin. Perheenyhdistämisen suoranainen mahdottomuus tai vähintäänkin hitaus ja monimutkaisuus sekä vähäiset taloudelliset varat aiheuttivat haastateltaville umpikujan tunteen. Monen heistä kokemus oli, että perheestä huolehtiminen pakotti laittamaan oman elämän tauolle. Tämä kokemus ei ilmennyt vain harmina tai suruna. Syyllisyys siitä, ettei kyennyt huolehtimaan perheestään johti mielenterveysongelmiin, unettomuuteen, keuhon opiskelumenestykseen ja myös psykosomaattiseen oireiluun, esimerkiksi toistuviin vatsakipuihin tai päänsärkyyn.

Nämä oireet tulevat laajasti vastaan myös muussa perheestä erossaoloa pakolaiskon-
tekstissa tarkastelevassa tutkimuksessa (Socca 2011; Löbel 2020; Kanska 2016; Rask et
al. 2016; Miller et al. 2018). Kuitenkin merkillepantava löydös omasta aineistostani on
nimenomaan sisaruksiin kohdistuva huoli ja vastuunkanto. Suurin osa haastatelluista
vähintään mainitsi sisaruksista huolehtimisen ja usea heistä peräti korosti sisaruksia.
Sisarusten elämä entisessä asuinmaassa ahdisti montaa haastatelluista huonojen kou-
lutusmahdollisuuksien ja tulevaisuuden epävarmuuden takia. Pakolaistutkimuksen
kentässä on hajontaa sen suhteen keistä perheenjäsenistä erossaolo nähdään raskaim-
pana. Sisarussuhteista pakolaiskontekstissa on tehty hyvin vähän tutkimusta, mutta
omia löydöksiäni tukee ainakin Raskin et al. (2016) tekemä tutkimus Suomesta, jossa
nimenomaan sisaruksista erossaolo aiheutti voimakkaimpia psyykkisiä oireita. Sen si-
jaan usea muu lähde korosti vanhemmista erossaoloa (Löbel 2020; Kauko 2015) tai
sisaruksista erossaolon ei peräti nähty vaikuttavan mielenterveyteen lainkaan (Kanska
2016). Tämä löydös tukee sitä havaintoa, että sisarussuhteista on vaikeaa vetää yksi-
selitteistä johtopäätöstä. Kuitenkin se mahdollisuus, että nimenomaan sisarukset ovat
ensisijaisen ikävän tai huolen kohteena tulee ottaa vakavasti. Etenkin perheenyhdistä-
mispolitiikan linjauksissa sisarussuhteiden mahdollinen tärkeys tulee ottaa huomioon.

Perheenyhdistämisestä keskustellessa on huomionarvoista, miten vahvasti oikeus per-
heeseen korostuu sekä eurooppalaisessa että maailmanlaajuisessa
ihmisoikeuskäsityksessä ja lainsäädännössä (Leinonen & Pellandes 2020; Khan 2011;
Rohan 2014). Vahingolliset vaikutukset, jota näiden oikeuksien toetutumatta jättämi-
nen aiheuttavat, tulevat selvästi esiin tutkimukseni aineistosta. Etenkin sisarusten
suhteen perheenyhdistämiselainsäädäntö on hyvin jäykkää ja sisarusten roolia perheen-
jäseninä ei automaattisesti tunnusteta. Tämä tuli esiin useassa haastattelussa, joissa
sisarukset kävivät läpi traumaattisia erottamisen kokemuksia jopa Suomeen yhdessä
saapuessaan. Jatkotutkimuksen kannalta olennaista olisi luoda katsaus perheenyhdis-
tämispolitiikkaan sisarusten näkökulmasta ja selvittää, minkälaisia sovellutuksia ja
keinoja lainsäädännöstä löytyy sisarusten huomioimiseen perheenyhdistämissä päätöksii-
ä tehtäessä. Mikäli nämä vaihtoehdot puuttuvat, kuten ainakin oma aineistoni antaa ym-
märtaa, tulee perheenyhdistämispolitiikassa käydä vakavaa keskustelua
perhekäsityksistä. Omasta aineistostani tuli hyvin selvästi ja yhteneväisesti ilmi, että

haastatellut kokivat poikkeuksetta kärsineensä byrokraattisessa koneistossa, jonka toiminta koettiin epäinhimillisenä ja epäoikeudenmukaisena. Nämä kokemukset tulee ottaa vakavasti.

Ottaen huomioon, että sisarussuhteiden läheisyys ja harmonisuus aikuisiällä riippuu vahvasti lapsuuden vakaista kotioloista (Bradshaw 1996), voi todeta, että tilanteet, joissa transnationaaliset pakolaissisarukset elävät, tulevat erittäin todennäköisesti aiheuttamaan haasteita heidän suhteissaan tulevaisuudessa. Kaiken kaikkiaan ei liene liioiteltua todeta, että vastuunkantajan rooli, jota Suomessa elävä sisarus joutuu pikku-sisaruksistaan ja koko perheestään kantamaan, on täysin hänen ikävaiheeseensa ja elämäntilanteeseensa sopimaton. On kuitenkin tärkeää, ettei pakolaisperheitä aseteta uhrin asemaan. Transnationaaliset perheet eivät ole lainkaan avuttomia keinoissaan ylläpitää perhesuhteitaan, vaikka pakolaiskonteksti aiheuttaakin huomattavia haasteita näille prosesseille. Perheenjäsenet ovat edelleen toisilleen tärkeintä maailmassa ja tämä tärkeys tulee esille yhteydenpidon, huolenpidon ja tunnesiteiden kautta.

8. Johtopäätökset

Yhteenvedon voidaan todeta, että moni Suomessa asuvan pakolainen kärsii suuresti siitä, että joutuu olemaan sisaruksistaan erossa pitkiä aikoja. Tämä ilmenee sekä mielen terveyden että arjen hyvinvoinnin haasteina. Olennaisimpia vaikutuksia, joita sisaruksista erossa ololla on pakolaisen mielenterveydelle ovat stressi, unettomuus, ruokahaluttomuus ja masentuneisuus. Arjen hallinnan näkökulmasta suurimpia vaikutuksia ovat alentunut keskittymiskyky ja koettu tarve tehdä töitä opiskelemisen sijaan rahan tienäämiseksi perheelle. Myös kokemus siitä, että kommunikaatio perheenjäsenten kanssa on raskasta ja omista murheista ei halua kertoa heille on olennainen tekijä siinä, että moni pakolainen alkaa kärsiä mielenterveysongelmista kantaessaan murheitaan aivan yksin. Tämä kommunikaatiohaluttomuus perustuu paljolti siihen, että perheenyhdistämisprosessit ovat pitkiä ja monimutkaisia ja siten aiheuttavat uupumusta ja voimattomuuden tunnetta perheenkokoajalle.

Erossaolo myös johtaa sisarukset ottamaan suhteessa toisiinsa rooleja, jotka eivät todennäköisesti samalla tavalla tulisi esiin perheen ollessa yhdessä. Isosisaruksen isällinen tai äidillinen rooli korostuu ja kaiken kaikkiaan vastuun kantamisesta tulee isosisaruksen elämää vahvasti värittävä asia. Toverilliset ja luottamukselliset roolit sisarusten välillä ovat huomattavasti harvinaisempia, mikä taas yhteistä arkea jakaessa olisi todennäköistä. Perheenkokoajalla on melko poikkeuksetta halu kantaa vastuuta ja pitää huolta perheestään. Tämä näkyy erityisesti sisarusten kohdalla haluna taata heille koulutus ja hyvät edellytykset elämään. Vaikka tämä isällinen tai äidillinen rooli otetaan vastustelematta vastaan, useimmiten se koetaan myös hyvin raskaana. Perheenkokoajat ovat usein melko nuoria ja elävät ikäkautta, jossa oman elämän rakentaminen on ajankohtaista. Kuitenkin vastuun kantaminen perheestä aiheuttaa sen, että moni perheenkokoaja lykkää omien unelmiensa tavoittelua ja keskittyy siihen, että sisaruksilla olisi mahdollisuudet saavuttaa omat unelmansa.

Sisaruksista ja muista perheenjäsenistä erossaolo koetaan perheenkokoajien taholta turvattomuutta luovana ja epäoikeudenmukaisena asiana. Perheenkokoajien kokemuksia yhdistää se, että perheenyhdistämisprosessit koetaan persoonattomina ja epäinhimillisinä. Monen perheenkokoajan kokemus on se, että heitä ei ole huomioitu yksilöinä eikä heidän tilanteestaan välitetä. Tähän kokemukseen vaikuttaa se, että moni perheenkokoaja on saanut vajavaista tai väärää tietoa perheenyhdistämisprosesseista ja päätöksiä tehdään hyvin hitaasti. Etenkin tilanteissa, joissa perheenkokoajan perhe on vaarassa, vanhemmat sairaita ja sisarukset nuoria perheenyhdistämisprosessien pituus koetaan kohtuuttomina.

Kiitokset

Haluan kiittää Johanna Hiitola ja Marja Tiilikaista sekä koko Suomen siirtolaisuusinstituutin väkeä mahdollisuudesta osallistua hankkeeseen, jonka vaikutus omaan ymmärrykseeni ja toivottavasti myös päätöksentekijöiden näkemyksiin maahanmuuttajien perheestä erossa olosta on ollut merkittävä. On ollut kunnia kuulla ja analysoida tarinoita, jotka puhuttelevat ja avaavat silmiä näkemään yhden maamme haavoittuvimman ihmisryhmän todellisuuden.

Kiitän myös ohjaajaani Katri Gaddia kärsivällisyydestä ja kannustavasta asenteesta.

Suurin kiitos kuuluu niille, jotka antoivat tarinansa tutkimuksen käyttöön. Toivon, että näiden kiitosten kirjoitushetkellä moni heistä on jälleen yhdessä sisarustensa ja muun perheensä kanssa.

Lähdeluettelo

- Apter, T. (2007). *Sisarsolmu* (suom. Leena Nivala). Kustannus Oy Arkki, Helsinki.
- Bacon, K. (2012). 'Beings in their own right'? Exploring children and young people's sibling and twin relationships in the Minority World. *Children's Geographies* 10: 3, 307–319.
- Baldassar, L. & Merla, L. (2014; toim.). *Transnational Families, Migration and the Circulation of Care: Understanding Mobility and Absence in Family Life*. Routledge, New York.
- Baldassar, L. (2008). Missing Kin and Longing to be Together: Emotions and the Construction of Co-presence in Transnational Relationships. *Journal of Intercultural studies* 29: 3, 247–266.
- Barglowski, K. (2019). *Cultures of transnationality in European migration*. Routledge, Lontoo.
- Baykara-Krumme, H. & T. Fokkema (2018). The impact of migration on intergenerational solidarity types. *Journal of ethnic and migration studies* 45: 10, 1707–1727.
- Blair, L. (2012). *Esikoinen, keskimäinen vai kuopus?* (suom. Maikki Soro). Minerva Kustannus Oy, Helsinki.
- Bradshaw, J. (1996). *Bradshaw on the family: a new way of creating solid self-esteem*. Health communications inc., Florida.
- Bryceson, D. & U. Vuorela (2002; toim.). *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks*. Berg, Oxford ja New York.
- Chávez, A.E. (2017). Intimacy at stake: Transnational migration and the separation of family. *Latino Studies* 15: 1, 50–72.
- Cicirelli, V. (1995). *Sibling relationships across the life span*. Springer, New York.
- Cicirelli, V. (1994). Sibling relationships in cross-cultural perspective. *Journal of marriage and the family* 56: 1, 7–20.
- Connidis, I. & L. Campbell (2016). Closeness, confiding, and contact among siblings in middle and late adulthood. *Journal of family issues* 16: 6, 722–745.
- Cooke, T.J. (2008). Migration in a Family Way. *Population, Space and Place* 14: 4, 255–265.
- Davidson-Arad, B. & A. Klein (2011). Comparative well-being of Israeli youngsters in residential care with and without siblings. *Children and Youth Services Review* 33: 11, 2152–2159.
- Deater-Deckard, K. & J. Dunn (2002). Sibling relationships and social–emotional adjustment in different family contexts. *Social Development* 11: 4, 571–590.
- Dench, J. (2006). Ending the nightmare: speeding up refugee family reunification. *Canadian issues*, 53–56.

- di Leonardo, M. (1987). The Female World of Cards and Holidays: Women, Families, and the Work of Kinship. *Journal of Women in Culture and Society* 12: 3, 440–453.
- Dreby, J. and Adkins, T., (2010). Inequalities in Transnational Families. *Sociology Compass* 4: 8, 673–689.
- Emery, T. (2013). Intergenerational transfers and European families: Does the number of siblings matter?. *Demographic research* 29, 247–274.
- Ethical guidelines for good research practice (2007). *Refugee survey quarterly* 26: 3, 162–172. Oxford refugee studies' centre, Oxford.
- Fresnoza-Flot, A. (2014). Men's caregiving practices in Filipino transnational families. Teoksessa L. baldassar & L. Merla (toim.) *Transnational Families, Migration and the Circulation of Care: Understanding Mobility and Absence in Family Life*, 170–185. New York, Routledge.
- Fulgini, A. J. & S. Pedersen (2002). Family Obligation and the Transition to Young Adulthood. *Developmental Psychology* 38: 5, 856–868.
- van Gaalen, R., P. Dykstra & H. Flap (2008). Intergenerational contact beyond the dyad: the role of the sibling network. *European journal of ageing* 5, 19–29.
- Gass, K., J. Jenkins & J. Dunn (2006). Are sibling relationships protective? A longitudinal study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 48: 2, 167–175.
- Haapasaari, O. & E. Korhonen (2013; toim.). *Mikä perhe? Perhe eri kulttuureissa*. Väestöliitto, Helsinki.
- Heidbrink, L. (2018). Circulation of care among unaccompanied migrant youth from Guatemala. *Children and youth services review* 92, 30–38.
- Hiitola, J. (2019). Locating Forced Migrants' Resources: Residency Status and the Process of Family Reunification in Finland. *Social inclusion* 7: 4, 190–199.
- Hiitola, J. & S. Pellander (2019). The alien child's best interest ignored: when notions of gendered parenthood meet tightening immigration policies. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 27: 4, 245–257.
- Hyvärinen, M. (2017). Haastattelun maailma. Teoksessa Hyvärinen, M., P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*, 9–38. Vastapaino, Tampere.
- Ismail, A. (2019). Transnational Finnish–Somali families and children's wellbeing. Teoksessa M. Tiilikainen, M. Al-Sharmani & S. Mustasaari (toim.) *Wellbeing of Transnational Muslim Families : Marriage, Law and Gender*, 129–146. Routledge, Oxon.
- "Jatkuva huoli, ikävä ja suru" - kokemuksia perheenyhdistämisestä (2011). Socca – pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, Vantaa.
- Jenkins, J. & J. Dunn (2009). Siblings within families: Levels of analysis and patterns of influence. Teoksessa L. Kramer, L & K. J. Conger (toim.) *Siblings as agents of socialization. New Directions for Child and Adolescent Development*, 79–93. Jossey-Bass, San Francisco.
- Jensen, A. et al. (2013). 'Life Still Isn't Fair': Parental Differential Treatment of Young Adult Siblings. *Journal of marriage and family* 75: 2, 438–452.

- Jewsbury Conger, K. & W. M. Little (2010). Sibling Relationships during the Transition to Adulthood. *Child Development Perspectives* 4: 2, 87–94.
- Juul, J. (2012). *Family life*. Author House, Bloomington.
- Kansalaisuus* (2020). Sisäministeriö. 16.9.2020. <https://intermin.fi/maahanmuutto/kansalaisuus>
- Kanska, K. (2016). *The relationship between interpersonal guilt and depression in Polish immigrants: Siblings as a mediating factor counteracting post-migratory guilt and depression*. The Wright Institute, ProQuest Dissertations Publishing, Ann Arbor.
- Katz, C. & L. Hamama (2016). The Sibling Relationship in the Context of Child Maltreatment: What Do We Know? What Are the Directions for the Future?. *Trauma, Violence & Abuse* 19: 3, 343–351.
- Kauko, O. (2015). Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 80: 1, 35–45.
- Kaulio, P. & H. Svennevig (2006). *Sisarus - rakkautta, vihaa, kateutta*. Minerva kustannus Oy, Helsinki.
- Kawachi, I. & L. Berkman (2001). Social ties and mental health. *Journal of Urban Health* 78: 3, 458–467.
- Khan, F. (2011). Reunification of the Refugee Family in South Africa: A Legal Right?. *Refuge* 28: 2, 77–91.
- Krause, U. (2017). *Researching forced migration: critical reflections on research ethics during field work*. Oxfordin yliopisto: Refugee Studies Centre, Oxford.
- Krippendorff, K. (2013). *Content analysis: An introduction to its methodology*. SAGE Publications, Lontoo.
- Kunuroglu, F., et al., (2018). Motives for Turkish Return Migration from Western Europe: Home, Sense of Belonging, Discrimination and Transnationalism. *Turkish Studies* 19: 3, 422–450.
- Lee, C. (2013). *Fictive Kinship: Family Reunification and the Meaning of Race and Nation in American Immigration*. Russel Sage Foundation, New York.
- Leinonen, J. & S. Pellander (2020). Temporality and everyday (in)security in the lives of separated refugee families. Teoksessa J. Hiitola et al. (toim.) *Family life in transition*, 118–128. Routledge, Lontoo.
- Lindley, A. (2009). The Early-Morning Phonecall: Remittances from a Refugee Diaspora Perspective. *Journal of ethnic and migration studies* 35: 8, 1315–1334.
- Long, J. C. (2014). Diasporic Families: Cultures of Relatedness in Migration. *Annals of the Association of American Geographers* 104: 2, 243–252.
- Löbel, L.-M. (2020). Family separation and refugee mental health—A network perspective. *Social Networks* 61, 20–33.
- Milevsky et al. (2005). Familial and Contextual Variables and the Nature of Sibling Relationships in Emerging Adulthood. *Marriage & family review* 37: 4, 123–141.

- Miller, A. et al. (2018). Understanding the mental health consequences of family separation for refugees: Implications for policy and practice. *American Journal of Orthopsychiatry* 88: 1, 26–37.
- Muller, P. (2008). Connections and Disconnections: How Afghan Refugees in the Netherlands Maintain Transnational Family Relations. *Gender, Technology and Development* 12: 3, 389–411.
- Nickerson, A. et al. (2010). The impact of fear for family on mental health in a resettled Iraqi refugee community. *Journal of Psychiatric Research* 44: 4, 229–235.
- Olwig, K., B. Larsen & M. Rytter (2012; toim.). *Migration, family and the welfare state: integrating migrants and refugees in Scandinavia*. Routledge, Lontoo.
- Palkat ja työvoimakustannukset* (2020). Tilastokeskus. 6.10.2020. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_palkat.html
- Parker, J. & J. Stimpson (2004). *Sisaruussuhteet: kilpailua ja rakkautta* (suom. Laura Jänisniemi & Susanna Tuomi). Otava, Helsinki.
- Perheenyhdistäminen* (2020). Sisäministeriö. 16.9.2020. <https://intermin.fi/maahanmuutto/maahanmuuttopolitiikka/perheenyhdistaminen>
- Phoenix, A. & E. Bauer (2012). Challenging gender practices: Intersectional narratives of sibling relations and parent–child engagements in transnational serial migration. *European journal of women's studies* 19: 4, 490–504.
- Rask, S. et al. (2016). Primääriperheestä erossaolo on yhteydessä somalialais- ja kurditustaisten maahanmuuttaja-aikuisten hyvinvointiin ja kotoutumiseen Suomessa. *Yhteiskunta politiikka* 81: 3, 273–287.
- Robertson, Z., R. Wilding & S. Gifford (2016). Mediating the family imaginary: young people negotiating absence in transnational refugee families. *Global Networks* 16: 2, 219–236.
- Rocca, K. A., M. M. Martin & K. Neary Dunleavy (2010). Siblings' Motives for Talking to Each Other. *The Journal of Psychology* 144: 2, 205–219.
- Rohan, M. (2014). Refugee Family Reunification Rights: A Basis in the European Court of Human Rights' Family Reunification Jurisprudence. *Chicago Journal of International Law* 15: 1, 347–375.
- Ruusuvuori, J. & L. Tiittula (2017). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*, 39–65. Vastapaino, Tampere.
- Scharf, M., S. Shulman & L. Avigad-Spitz (2005). Sibling Relationships in Emerging Adulthood and in Adolescence. *Journal of Adolescent Research* 20: 1, 64–90.
- Schönbeck, E. (2009). Vanhin, nuorin vai katraan keskeltä? (suom. Kai Takkula). Kirjapaja, Helsinki.
- Seale, C. E. & G. Damiani-Taraba (2017). Always Together? Predictors and Outcomes of Sibling Co-Placement in Foster Care. *Child Welfare* 95: 6, 1–28.
- Sherman, A., J. Lansford & B. Volling (2006). Sibling relationships and best friendships in young adulthood: Warmth, conflict, and well-being. *Personal Relationships* 13: 2, 151–165.

- Skribiš, Z. (2008). Transnational families: theorising migration, emotions and belonging. *Journal of Intercultural studies* 29: 3, 231–246.
- Spitzer, D., et al., (2003). Caregiving in Transnational Context. *Gender and Society* 17: 2, 267–286.
- Svašek, M. (2008). Who Cares? Families and Feelings in Movement. *Journal of Intercultural Studies* 29: 3, 213–230.
- Therborn, G. (2004). *Between sex and power. Family in the world, 1900-2000*. Routledge, Lontoo.
- Tiilikainen, M., M. Al-Sharmani & S. Mustasaari (2019; toim.). *Wellbeing of Transnational Muslim Families : Marriage, Law and Gender*. Routledge, Oxon.
- Tiilikainen, M., A. Ismail & M. Al-Sharmani (2016). Somalialaiset perheet perinteiden, siirtolaisuuden ja sisällissodan välissä. Teoksessa O. Fingerroos, A.-M. Tapaninen & M. Tiilikainen (toim.) *Perheenyhdistäminen : kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?*. Vastapaino, Tampere.
- Tiret, H. (2014). The importance of adult sibling relationships. *MSU Extension*. 17.9.2020. https://www.canr.msu.edu/news/the_importance_of_adult_sibling_relationships
- Tuomi, J. & A. Sarajärvi (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Valentine, G. (2005). Tell me about...: using interviews as a research methodology. Teoksessa R. Flowerdew & D. Martin (toim.) *Methods in Human Geography. A guide for students doing a research project*. 2 p., 110–127. Routledge, Lontoo.
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. Routledge, Lontoo.
- Webster, D. et al. (2005). The ties that bind II: Reunification for siblings in out-of-home care using a statistical technique for examining non-independent observations. *Children and Youth Services Review* 27: 7, 765–782.
- Wilding, R. (2006). “Virtual” intimacies? Families Communicating across Transnational Contexts. *Global Networks* 6: 2, 125–142.
- Willis, K. (2006). Interviewing. Teoksessa Desai, V. & R. B. Potter (toim.) *Doing development research*, 144–152. SAGE publications, New York.
- Wilmsen, B. (2013). Family separation and the impacts on refugee settlement in Australia. *Australian Journal of Social Issues* 48: 2, 241–262.
- Witte, S., J. Fegert & S. Walper (2020). Sibling relationship pattern in the context of abuse and neglect: Results from a sample of adult siblings. *Child abuse & neglect* 106, 104528.
- Åkesson, L. (2012). Multicultural Ideology and Transnational Family Ties among Descendants of Cape Verdeans in Sweden. Teoksessa B. Olwig, B. Larsen & M. Rytter (toim.) *Migration, family and the welfare state: integrating migrants and refugees in Scandinavia*, 37–56. Routledge, Lontoo.

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

1. Beginning: background:

- Please tell me a little bit about yourself: who are you, where are you from, what age are you? How long have you been in Finland?
- Did you go to school or work in your home country? What is your field?
- Please tell me a little bit about your family: who belongs to your family? Where are they? Do you have family/relatives in Finland? Who?

2. Arriving in Finland:

- Do you remember when you arrived in Finland: what kinds of experiences do you remember from that time?
- How did you end up coming to Finland? Did you make your decision to move alone or e.g. with your family or friends?
- How was the experience of getting the residence permit for you?
- Did you feel secure? In what ways? How about your family at the time?

3. Family reunification:

- Could we talk about your family?
- Are you trying or have you tried in the past to bring family members to Finland? If not, why? If you no longer try, why is this the case?
- Have you received enough information about family reunification policies?
- How has the process been for you? Have you experienced surprises, challenges, or difficulties? What kind?
- Is the income limit applicable to you? How has it affected you? How are you trying to meet the income limit?
- Do you keep in touch with your family? (Why not?) With whom? How do you keep in touch and how often?
- **Do you send money to your family?** To whom? How often and how much approximately?
- (If applicable) Have you been able to save money? How?

4. Family separation:

- When did you last see your family members (outside Finland)?
- How does it feel to be apart from your family? How do you get by without them? Does the separation affect your everyday life? How?
- Who do you miss the most? In what kinds of situations would you need your family's support?
- Have the separation affected your family relations?

- Have you found people in Finland who are like family members and whom you can trust? Who?
- Do you feel secure? Does your family feel secure? (Did your family feel secure during the process? Did you?)

5. Everyday life in Finland:

- Where in Finland do you live/have you lived previously? What kind of an apartment do you live in?
- How would your day look like if your family was in Finland?
- How is it now? Describe your "normal day" in Finland? What do you do? Who do you meet?
- What kinds of hobbies do you have? Do you participate in activities of some organizations, church, mosque, etc.?
- Who do you feel closest to in Finland? How did you meet them?
- Do you feel that you can talk about your life openly to someone in Finland? Who do you trust here?

6. Livelihood in Finland:

- Do you work or study? How do you manage financially in Finland? Can you spare any money after mandatory expenses (e.g. rent)?
- (If a tight financial situation) What have you done to manage here financially?
- What kinds of experiences do you have in searching for jobs in Finland?

7. Future:

- What kinds of plans do you have for the future? Please describe how you see your life 10 years from now.

8. Ending:

- Would you like to tell me something else? Would you like to ask me something?
- How did you experience this interview? How did it feel for you to tell me about these things?

In the end, please check that you have covered the following background information during the interview (if not, collect this information in the end of the interview):

- *age/year of birth*
- *place of birth & childhood, citizenship*
- *mother language, language skills*
- *year of arrival in Finland/how long has the person been in Finland*
- *place of residence (in Finland)*
- *immigration status, when did s/he get the residence permit*
- *marital status*
- *possible number of children*
- *educational background*
- *work outside home, where/in what field*
- *religion*